

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Toma Yaroslavov Nechev

Samuel Fritz – zapomenutý cestovatel

Samuel Fritz – The Forgotten Traveller

Praha 2011

vedoucí práce: PhDr. Jiří Hasil, PhD.

Chtěl bych poděkovat doktoru Jiřímu Hasilovi za jeho ochotu a vstřícnost vést moji práci a za jeho podněty, které mi byly přínosné při sestavování této publikace. Dále bych chtěl poděkovat knihovnici v Městské knihovně Terezín paní Kateřině Hlavinkové za vyhledání a poskytnutí informací o základní literatuře k osobnosti Samuela Fritze a ještě bych chtěl poděkovat mým rodičům za trpělivost a podporu, kterou mi při řešení tohoto úkolu vyjadřovali.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. 6. 2011

Anotace

Publikace pojednává a blíže seznamuje s osobností pátera Samuela Fritze, českého jezuitu, který na přelomu 17. a 18. století působil na misií na řece Maraňon, splul řeku Amazonky až k jejímu ústí, vytvořil mapu veletoku a založil přes 40 indiánských sídlišť. Práce se zabývá zmíněnou mapou, nabízí autentickou ukázkou z páterova deníku a také se zabývá jeho samotnou biografií.

Obsah

1. Zapomenutý cestovatel – úvodní slovo.....str. 7
2. Kdo byl Samuel Fritzstr. 8 – 9
3. Komentáře k páterovu deníku.....str. 10 – 36
4. Spravedlivý misionář.....str. 37 – 41
5. Mapy Amazonky.....str. 42 – 46
6. Knězova osobnost.....str. 47
7. Kapitoly se uzavírají.....str. 48
8. Seznam literatury a pramenů.....str. 49

Seznam zkratek

P. – Panna (Panna Maria Sněžná)

P. – páter (páter Rafael Ferrez)

aj. – a jiné

atd. – a tak dále

Zapomenutý cestovatel

Osobnost jezuity, doktora filosofie, pátera Samuela Fritze je neprávem v českých zemích opomíjená, ba skoro by se dalo tvrdit zapomenutá! A ptáme se proč? Vždyť tam, kde působil, je dodnes živ, a to pro své veliké civilizátorsko-pedagogické dílo, kdy zakládal tzv. redukce, neboli osady s Indiány, které obracel na Ježíšovu víru a snažil se je, to je důležité podtrhnout zkultivovat nenásilnou formou, ačkoliv by jistě našlo pár osob, které by tvrdili, že byl později ze své misie odvolán, poněvadž prodával domorodce španělským kolonizátorům, avšak zde v této publikaci chceme ukázat pravý opak a přiklonit se k názoru, že tento člověk jednal vždy podle biblického Desatera.

Dalším důvodem, proč myslíme, že by se Samuel Fritz měl „oprášit“ je jeho kartografická práce. Především se bude jednat o vlastnoručně nakreslenou mapu řeky Amazonky, která je unikátní tím, že do přelomu 20. a 21. století byla používána jako základ pro určování pramene tohoto veletoku, i když později bylo zjištěno, že pramen se ve skutečnosti nachází jinde, ale to je vedlejší, neboť když si uvědomíme, že on sám ji vytvořil bez jakýchkoliv moderních přístrojů, které v současnosti pro mapování používáme, a srovnáme-li ji s dnešními mapami, musíme užasnout, s jakou přesností se mu to podařilo.

A poslední příčinou, jež obhazuje tento velký spis je jeho samotný deník, z kterého se z větší části zde čerpá, resp. doslova cituje, protože se domníváme, že autentické zprávy z oné doby, dokonale přibližují jeho a osudy krajiny, kde pobýval, a také nám podávají důležité etnografické údaje, které jsou pro dnešní výzkum starších dějin lidstva nepostradatelné.

Autor

1. KDO BYL SAMUEL FRITZ?

Samuel Fritz se narodil roku 1654 dne 9. dubna ve městě Trutnov. Z jeho data narození si musíme uvědomit, že se přišel na svět do nelehké doby. Bylo tomu teprve šest let po uzavření tzv. vestfálského míru, kdy tímto skutkem definitivně skončila třicetiletá válka.

Vyrůstat v prostředí zpustošené boji muselo nějakým způsobem poznamenat Fritzovu osobnost. Jistě by bylo zajímavé dozvědět se, do jaké míry tato okolnost formovala jeho duševní vývoj, avšak nic o tom nevíme, jelikož se o nám nedochovaly žádné písemné prameny.

Budeme-li dál pokračovat v pátrání po původu je třeba se zamyslet nad otázkou národnosti.

Z místa rodiště – Trutnov by se dalo snadno usuzovat, že Samuel Fritz byl národnosti české, nicméně tomu tak nemusí být, protože jméno, resp. příjmení podněcuje k vyslovení otázky, zda se nemohlo jednat osobu příslušnosti německé.

Nejsnazším způsobem určení národnosti je nalezení informace o Fritových rodičích, resp. něco o jejich původu, avšak i v tomto případě písemné záznamy mlčí. Je však třeba uvést, že někteří autoři, kteří se zabývali jeho osobou již dříve, publikovali své názory k této otázce.

Manželé Gicklhornovi, kteří jsou novodobými autory Fritzovi autobiografie, tvrdí, že byl Němec, ovšem nemají proto žádný fyzický důkaz a svůj výrok obhajují pouze tím, že prohlašují, že o tom nikdy nepochybovali. Naopak skutečnost, že by se mohlo jednat o Čecha podpořili český historik Josef Kunský a B. J. Dlabač spolu s E. S. Vrázem. Poslední dva jmenovaní usuzují tak přímo ze samotného příjmení Fritz, což je česky Fryč a Kunský ve svém díle *Čeští cestovatelé* píše: „Sám se domnívám, že to byl Čech, a svědčí o tom nejen jeho mladické přátelství s Richtrem¹, neboť takováto těsná přátelství bývají uzavírána zpravidla jen uvnitř jedné národnosti, ale i o jeho působení v českých městech, kam byli obyčejně posíláni kněží české národnosti. Jeho biblické jméno Samuel by pak mohlo ukazovat na původ z pikartského² podkrkonošského rodu.“

¹ Jindřich Václav Richter (1653 -1696) – jezuitský misionář, blízký spolupracovník Samuela Fritze, Fritz mu říká Henricus

² pikartský- od slova pikart: ve středověku člen kacířské náboženské laické společnosti původně v Picardii (Francie)

Jestli byl Fritz Čech, nebo Němec se nepodařilo jednoznačně určit ani zahraniční odborné veřejnosti, proto ponecháváme tuto otázku stejně jako myšlenku o duševním vývoji v době pobělohorské, viz 1. strana, otevřenou.

Vzhledem k tomu, co později Samuel vykonal a po sobě zanechal (tomu se budeme věnovat v dalších částech textu) je otázka národnosti marginální. Stejný postoj zaujímá i Kamila Šimková Broulová – autorka knihy Samuel Fritz – České stopy na březích Amazonky.

Nyní však postupujme v dalším zjišťování faktů o této historické postavě.

O další etapě Samuelova života máme zjištěno následující – zde už existují dochované písemné prameny.

Víme, že na tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, tj. dnešní Karlově získal titul „mistra filosofie“, což odpovídá dnešnímu doktoru filozofie. Následně pak odjel do Brna, kde vstoupil do noviciátu – stalo se tak 27. 10. 1673 – pak byl vysvěcen na kněze v Olomouci, a to dne 24. 2. 1683. V této době požádal poprvé své nadřízené, aby mohl odcestovat do Chile³ a nastoupit tam do misí, bohužel mu nebylo vyhověno. Nicméně se nevzdal svého rozhodnutí a opět poslal písemnou prosbu. Za půl roku přišla odpověď z Říma (Řím byl sídlem nejvyššího představeného jezuitů tzv. generála a jemu byly předkládány všechny dokumenty týkající se misí.), že může nastoupit do výkonu služby.

S několika dalšími řeholníky⁴ přijel do Prahy, kde se k nim připojil i kněz Richter a společně pak odjeli do italského Janova, odkud pak museli do španělské Seville. Tam museli čekat tři čtvrtě roku na loď, která směřovala do jihoamerické Cartageny a konečně vypluli dne 24. 9. 1684.

Další osud pátera Samuela budeme sledovat přímo z unikátního osobního deníku, který se nám dochoval ve španělštině a pro českou veřejnost ho kromě dalších autorů zpracoval také i Josef Koláček – kněz jezuitského řádu. (Koláček, Josef: Samuel z Trutnova, Refugium-Velehrad, Velehrad s. r. o. 2000)

³ Kuský, Josef: Čeští cestovatelé – Díl II., Orbis, Praha 1986, s. 257

⁴ Jména bratrů, kteří vycestovali s páterem Samuelem z Čech se z listin nepodařilo identifikovat. Uvádí tak J. Koláček.

1.1.komentáře k páterovu deníku

Kdybych unikl velké povodni, k níž každý rok dochází na této řece, odebral jsem se koncem ledna 1689 z redukce sv. Jáchyma Omaguů, hlavního sídla své misie, do vesnice Yurimaguů. Cestou jsem navštívil některé vsi Omaguů, v nichž jsem několik dní vyučoval; většinu z nich jsem však kvůli stoupající vodě nechal ležet stranou. V únoru jsem přišel k Yurimaguům, kde jsem postavil kostelík, či spíše kapli, ke cti P. Marie Sněžné. Protože v minulých letech tato ves nebyla nikdy zcela zaplavena, myslel jsem si, že jsem tu před záplavou bezpečný. V roce 1689 však byla tak mohutná, že i na nejvyšším položeném místě vesnice, kde jsem se ubytoval, řeka vystoupila až na vzdálenost jedné vara⁵. Když začala řeka pronikat do domů, dosáhly vody vrcholu záplavy s takovou silou, že by mohly obrátit mlýnské kolo. Dostal jsem zprávu, že v jedné vesnici Aizuarů po proudu je několik nemocných, vydal jsem se tam na malé kanoi. Když jsem přišel k Aizuarům, nemocní se už odebrali k Yamaguům. Vrátil jsem se tedy rychle zpět, aby nezemřeli bez křtu. Po svém návratu jsem je našel ještě naživu. Vyučil jsem je ve víře, pokřtil a sezdal, neboť to byl jeden už letitý Indián se svou ženou. Po přijetí křtu se vrátili domů a brzo nato zemřeli.

Yurimaguové a Aizuarové jsou dva rozdílné kmeny, s odlišnou řečí, ale mají stejné obyčeje. Chodí zcela nahí: celkem si však už zvykají na oděv a Indiánky se již učí je tkát. Jejich potravou je to, gojim dává řeka, a také kassave a manioková mouka. S ostatními kmeny obchodují s čelenkami nebo s tykvovými nádobami, jež jejich ženy krásně pomalují. Dříve bývali Yurimagové velmi bojovní a byli pány téměř celého toku Amazonky.

Zde se v páterovu vypravování zastavíme a shrneme některé skutečnosti vyplývající z deníku, taktéž je okomentujeme, případně rozvineme vlastní autorskou myšlenku. Takto budeme postupovat i na dalších stranách textu. V samotném závěru práce pak bude nabídnuto celkové resumé osobnosti, tj. její přínos v dějinách, ohlas v dnešní době a vlastní autorský postoj vůči posuzované osobě.

Už na počátku Fritzovy poutě po Jižní Americe se objevují různé potíže. Na samém začátku čteme, že musí zápasit s přírodními jevy, jakými jsou pravidelné záplavy, tudíž zvedání hladin

⁵ 1 vara neboli španělský loket = 83,59 centimetrů.

má za následek ustavičné stěhování z místa na místo, nicméně pro samotného misionáře je takováto situace i užitečná, neboť může pravidelněji kontrolovat své svěřence i z jiných oblastí, což Fritz pochopitelně, jak píše, činí.

Už od počátků čteme z análů, jak svědomitě plní svou duchovní rekonkvistu, jak usiluje o co největší počet nových křesťanů. I kdyby jim hrozila smrt, otec jezuita chce za každou cenu spasit jejich duši (sňatek staršího páru indiánů).

Nesmíme však opomenout skutečnost, že Fritz se stává také jakýmsi etnografem a etnologem v jedné osobě, který si všímá a popisuje amazonské obyvatele – kultura (obyčejje, vzhled aj.) Jejich ženy, jak mně bylo řečeno, bojovaly se šípy tak odvážně jako mužové, proto si myslím, že při střetnutí s Orellandou šlo o ně a velká řeka pak byla pojmenována podle nich. Nyní jsou však ustrašení a téměř vyhlazeni mnoha válkami a zajímáním, jež vytrpěli a zakoušejí ze strany obyvatel Pará. Jejich vesnice, skupinky domů, se rozkládaly v délce celé míle i víc, ale protože byli tak pronásledováni, stáhli se do jiných oblastí a k jiným řekám, aby byli trochu bezpečnější. Zatímco jsem pobýval v jedné barbacoa⁶ v sídlišti Yurimaguů, které už bylo zcela zaplaveno, dostal jsem vysokou horečku a vodnatelnost, jež začínala od nohou, vedle dalších obtíží, které vznikly hlavně z toho, že jsem byl ve dne v noci téměř po tři měsíce uvězněn v této boudě, aniž bych mohl udělat byť jen jediný krok.

Přes den mi bylo trochu lépe, ale noci jsem strávil v nepopsatelném žáru (na lůžku, kolem něhož na vzdálenost pídě tekla voda, mně vysychalo v ústech) a nespavosti, kterou nezpůsobovala jenom nemoc, nýbrž také prskání krokodýlů a ještěřů, kteří celé noci šmejdili po vesnici, odporně vypadající zvířata. Jedné noci vyšplhal jeden z nich do mé kanoe, jejíž příď trčela do mého domku. Kdyby vlezl dál, byl by konec se mnou i s mým chlapcem, neboť jsme neměli možnost uprchnout. Kromě ještěřů přepadalo náš dům tolik hladových krys, že dokonce ohryzaly i mou lžici, cínový talíř a násadku nože a sežraly tu trochu potravy. Téměř všichni obyvatelé se uchýlili na pevninu, aby hledali lesní plodiny, aby nezahynuli, neboť jejich potrava, maniok, byla pod vodou; já sám si musel ulovit na udici nějakou rybu k snědku a vyprosit si banány, které mi ale museli po proudu přivést Aizurové.

⁶ Barbacoa – útočiště vyrobené z kůry stromu nad domkem, kam je možno se ukrýt při záplavě

Z této citace je důležité všimnout si pasáže o původu názvu řeky Amazonky. Páter píše, že mu bylo řečeno, že právě od žen kmene Yurimaguů pochází jméno veletoku, odtud pak máme dnešní označení pro ženy, které se vyznačují bojovným duchem a silou – amazonky. Co se týče samotného střetnutí, tak se uvádí jakýsi Orellan, který byl v r. 1541 velitelem jedné z dobytelských skupin Gonzala Pizarra. Aby se zachránil před hladem, odplul s hrstkou vojáků do ústí Amazonky, cestou byl však přepaden indiánskými ženami. Toto střetnutí dalo dnešní název. Má se za to, že Orellan považoval za ženy dlouhovlasé a bezvousé muže, takže v zásadě bychom mohli říct, že pojmenování vzniklo na základě mylného dojmu. Celkově je však tato zpráva brána rozporuplně a výklad tohoto svědectví je doposud nejednoznačný. (Kunský, Josef: Čeští cestovatelé – Díl II., Orbis, Praha 1986, s. 260 poznámka pod čarou, stejný názor má i Josef Koláček z jehož knihy citujeme deníkové pasáže, strana 17 – taktéž poznámka pod čarou.)

Zjistil jsem něco pozoruhodného při vesnické slavnosti Yurimaguů. Indiáni totiž uspořádali pitku, během ní jsem slyšel ze svého příbytku tón velké flétny, který mě tak děsil, že jsem její zvuk nemohl snést. Rozkázal jsem jim, aby s tím přestali, a vyptával jsem se, co to vlastně je. Odpověděli mi, že tímto způsobem foukají do flétny, aby přivolali Guaricana, totiž d'ábla, který k nim přichází už od dob předků ve viditelné podobě, aby jim pomáhal. Proto mu v pralese postavili vlastní chýši, přinášeli nápoje i své nemocné, aby je uzdravil. Ptal jsem se jich, v jaké podobě se jim ukazuje. Náčelník Mativa mi odpověděl: „Páter, to se nedá popsat, mohu jen říci, že je hrozný, a když přijde, všechny ženy s dětmi utečou a zůstanou jen dospělí. Pak satan vezme karabáč, spletený z řemínků nařezaných z kůže apavo(ochechulí), a bije nás po hrudi, až silně krvácíme, Když není satan přítomen, pak jeden stařec rozdává rány, po nichž máme na hrudi ještě velké jizvy. Děláme to, abychom se stali odvážnými. Někdy na sebe vzal podobu tygra, vepře, nebo jiného zvířete, hned byl obrovský veliký, hned malý jako trpaslík.“ Vyptával jsem se dál, zda řekl něco o mně, zda mám být přijat nebo zda mám být zabit. Odpověď zněla, že jeho slovům se nedá rozumět - „a jakmile jste přišel,“ tak naříkal náčelník, „a vztyčil kříž, nechce už přijít do vesnice a také nechce uzdravovat nemocné, které ještě někteří přinášejí do jeho chýše; proto je přinášíme k vám, abyste se modlil evangelium, aby nezemřeli.“ To mi při té příležitosti bylo sděleno o satanovi, o němž

jsem už dříve něco slyšel, podobně i u Aizuarů, kteří jsou uváděni dále po proudu řeky Solimoens, také u jiných kmenů, jež mají podobná podání.

Z tohoto úryvku můžeme získat zajímavé a dnes velmi cenné poznatky o obřadech indiánů žijících v 17. století. Taktéž je možné sledovat střet starého pohanského náboženství reprezentovaného jakýmsi satanem s novým – křesťanstvím. Jedná se o situaci, kdy, jak Samuel Fritz píše, satan se již nezjevuje, neboť lidé, kteří ho uctívali, již přecházejí k novému vyznání, vyznání kříže. Zde vsutku vidíme postupný přechod od jedné víry k víře druhé a co je důležité, vše se děje nenásilnou formou, kterou sám páter prosazuje.

Zatímco jsem ve své chýši bojoval se svou nemocí, objevila se skupina pohanských Indiánů kmene Manaves na deseti kanoích, aby obchodovali s Yurimaguy. Při jejich příjezdu jsem se vyškrábal na příď kanoje, abych je přijal; oni mě však nechtěli ani vidět a v uctivé vzdálenosti rychle veslovali kolem mého příbytku. Příští den jsem je nechal zavolat, přišli a zůstali u mne velmi rádi. Nazvali mě ve své řeči Abbá, Abbá, což znamená jako v hebrejštině otec. Manavové jsou velmi stateční a pohané, kteří s nimi sousedí, se jich obávají. Před několika lety se postavili na odpor jednomu portugalskému vojenskému oddílu. Jejich zbraněmi je luk a otrávené šipy, nenechají si narůst vlasy, aby je – jak tvrdí – nikdo za ně nemohl uchopit. Chodí nazí, čelo až k uším si pomalovávají černou balzámovitou pryskyřicí. Jejich pozemky leží na severním břehu říčky Yurebets, kam lze doplout z Río Yupurá. V době povodní je pravidelně opouštějí, neboť při záplavě se obě řeky spojí a oni mohou doplout z Yurebetsu do Yupurá na kanoi. Tito Manavové obchodují s Aizuary, Ibanomasy a Yurimaguy s následujícími předměty: zlatými plotýnkami, rumělkou, yuca-rašplemi,⁷ visutými houpacími sítěmi z cachibanco,⁸ jakož i s různými druhy košíků a kyjů, které velmi osobitě vyrábějí. Zlato netěží sami, nýbrž jezdí z Yurubetse na Río Iquiari, kde je získávají výměnným obchodem; tato řeka je mezi pohany proslulá svým zlatem. V téže době, zatímco vesnice byla zaplavena, připlulo také osm Ibanomasů od ústí Yupurá proti proudu, a by mě navštívili a pozvali do své vesnice. Tito Ibanomasové mi také přinesli zprávu, že několik Portugalců

⁷ Yuca-rašple je vyrobena z ostré, vroubkované jazykové kosti velké ryby zvané paice.

⁸ Cachibanco jsou jemná vnější vlákna, jež se získávají z listů palem Achua. Indiánky z nich tkají houpací sítě.

z Pará proniklo až ke Cuchivarasům, aby tam sbírali sarsaparillu.⁹ Od Yurimaguů to bylo osm dní plavby po proudu, proto jsem se rozhodl jet po proudu vyhledat ty Portugalce, v naději na nějaký lék proti mým bolestem. Bylo totiž nemyslitelné, abych se ve svém oslabeném stavu a v nemoci vydal – a bylo by to také zřejmě nebezpečné cestovat proti proudu, neboť nejbližší španělský páter žil ode mne vzdálen na dva měsíce plavby.

Zde není nutné nějak zvlášť komentovat tuto pasáž, avšak všimějme si stále faktografických údajů, jako jsou různá náčiní, která slouží domorodcům při práci, či názvy jednotlivých kmenů.

Když se už vodní hladina začala snižovat, vydal jsem se s náčelníkem Mativou a deseti Yurimaguy na cestu po proudu. Opustil jsem Nuestra Señora de las Nieves (redukci P. Marie Sněžné) 3. července 1689. Sídliště Aizuarů jsem nechal stranou, příští den jsem proplul ústím Yuruá a navečer minul další sídliště Aizuarů, Quayoeniů Quirimatátů. 5. Července jsem pokračoval v plavbě a minul další vesnice Aiuzuarů. 6. července ráno jsem proplul ústím Yupará. Přistál jsem v Yaobani, vesnici Ibanomasů, jejichž náčelníkem je jistý Arimavana. Zde jsem zůstal čtyři dny, abych vyučoval a opatřil proviant pro další plavbu.

10. 7. jsem cestoval dál za doprovodu obyvatel vesnice. 12. 7. jsem plul kolem vsi Guayupé a dorazil jsem k další vesnici Ibanomasů. 13. 7. jsem odtud odplul a přistál 14. 7. za úsvitu v Cuchivara. Jednu vesnici jsem pouze minul, protože stála pod vodou. 15. 7. jsem přišel k opuštěným domům, které Portugalci zbudovali na vysokém břehu. Ti však den před mým příjezdem odpluli.

Setkal jsem se s nimi později dole po proudu; jmenovali se Manuel Andrade a Manuel Pestaña. Sotva jsem tu přistál, přišlo z vesnic hodně Indiánů a Indiánek kmene Cuchivara i se svými dětmi, nastěhovali se během mého osmidenního pobytu do opuštěných domů a horlivě a s láskou o mě pečovali, jako by to byli křesťané. Přinášeli mi mnoho ryb, želv a banánů a dávali najevo přání, abych u nich zůstal. Protože jsem byl na cestě a nenašel zde hledané Portugalce, byl jsem nucen pokračovat v plavbě, zvláště proto, že mé zdravotní obtíže se denně zvětšovaly.

⁹ Sarsaparilla je lék ve Střední a Jižní Americe, který je vyrobený z kořenů různých Smilaxů, vyvolává pocení a čistí krev.

24. července jsem vyrazil pod vedením Cuchivarů na další plavbu. 26. 7. už za noci jsem dorazil do ústí Río Negro. 28. 7. jsme se setkali s náčelníkem Portugalců z kmene Tupinambaranů, který se jmenoval Cumiarú, který doprovázel oddíl lovců otroků. Moji Cuchivarové, kteří je považovali za Taromy, své nepřátele od Río Negro, už napínaly své luky; vztyčil jsem kříž na přídi kanoe a oni se pak, když se lodě přiblížily, dali poznat jako přátele. Náčelník Cumiarú mi dal jednoho Indiána jako vůdce k vesnici Urubú. 30. 7. jsem dorazil do sídliště Urubú, o něž se stará P. Fr. Teodosius Vegas z řádu mercedářů. Při mém příjezdu nebyl doma, ale sotva se vrátil, ujal se mě přátelsky a s láskou...

Musím se zmínit o tom, že má cesta vzbuzovala rozruch nejen mezi sousedními pohanskými kmeny, ale až do Pará a San Luis de Marañon. Jedni ve mně viděli světce nebo Božího Syna, jiní satana. Pro kříž, který jsem měl s sebou, jedni tvrdili, že přišel nějaký patriarcha nebo prorok, jiní – nějaký vyslanec z Persie. Ba dokonce černoši v Pará si vyprávěli, že přišel jejich osvoboditel z Angoly. Jiní se zase ze strachu stahovali do ústraní, neboť prý mám u sebe oheň, abych spálil všechny vesnice i lidi, s nimiž se setkám. Tyto a mnoho podobných pošetilostí bylo o mně rozšiřováno, takže P. Teodosius Vegas, kterého jsem dal po svém příjezdu do Urubú zavolat, mi adresoval dopis jako nějaké nezjistitelné osobě a na konci psaní zmínil, že mu bylo o mně vyprávěno tolik věcí, že z toho musí uzavírat, že do jeho vesnice zavítal nějaký zázrak z jiného světa. Velitel Piñeiro mi později v Pará sám vyprávěl, že v noci po svém příchodu od Río Negro do Urubú se neodvažoval se mnou mluvit kvůli té hromadě nesmyslů, jež o mně byly vyprávěny, ale že mě nejprve pozoroval skrze díru, zda jsem člověk nebo nadpřirozená bytost.

Je zajímavé, co osoba samotného pátera Fritze způsobila? Čteme na posledních řádcích, že se všichni, kdo se s ním setkali dříve, či později, domnívali, že se jedná o výjimečného člověka, či snad o nadpřirozenou bytost. Vskutku, podle svědectví, která se nám dochovala, ti, kteří se s jezuitou setkali, ho popisují jako vysokého muže, měřícího skoro dva metry s nazrlym vousem a zrzavými vlasy. Musíme tedy dodat, že na dobu 17. století se lidé s takovýmto zevnějškem skutečně vymykali a můžeme tedy právem chápat rozruch, který kolem sebe vyvolávali, a to například jen svou přítomností. Vrátime-li se k charakteristice, že Samuel by se dal nazvat výjimečným, tak to platí. Ostatně to posuďme z dalšího vyprávění.

Zde v Urubú mě zdrželi, mě zdrželi 15 dní a pečovali o mě s velkou láskou. Velitel poručil, aby mi proti horečce pustili žílu, proti ostatním obtížím bylo použito jiných prostředků, ale nebylo mi nijak lépe, naopak můj stav se stále více zhoršoval. Dosud jsem se mohl udržet na nohou, nyní jsem byl nucen dát se nosit ve visuté síti, aniž bych mohl udělat jediný krok, neboť vodnatelnost se postupně rozšířila po celém těle a způsobovala mi velké svírání a těžkosti.

15. srpna, když velitel nahlédl, že má nemoc je ze dne na den horší a že bych potřeboval delší léčení, poslal mě na jedné ze svých kanoí do Pará a svěřil mě péči jednoho vojáka jménem Josef de Silva. P. Garzoni mi dal se stejným úmyslem k dispozici jednoho bratra koadjutora z našeho Továryšstva a přikázal mu, aby mě co nejrychleji dopravil do města.

30. srpna jsme přistáli pod pevností Curupá. 3. září jsem přišel do Guaricurú, jedné vesnice Engaibasů a misie P. Antonína de Silva z Továryšstva. Zde jsem se setkal s vojenským oddílem, který vytáhl, aby potrestal pohany za nějaké drzé jednání. Čítal 80 portugalských vojáků a 200 Indiánů. Velitelem byl major z Pará, dnešní guvernér Antonín de Albuquerque. byl jsem přijat s poctami a vlídně. 10. září jsem dorazil do Ibararí, do jednoho mlýna na cukr, který patřil Továryšstvu. Více mrtvých než živých jsem 11. září doplul do Pará. Otcové z koleje, kterou tu má Továryšstvo, se mě ujali plni bliženské lásky a nasadili všemožné prostředky, aby mi vrátili zdraví, zvláště rektor P. Juan Carlos Orlandini, který mi neváhal osobně prokazovat i ty nejnižší služby při ošetřování. Konečně po dvou měsících, zatímco bylo použito různých léků, mi Bůh dal milost, že mi vrátil zdraví i sílu, abych mohl trpělivě snášet další námahy, jež na mne čekaly a které byly mnohem těžší než nějaká nemoc.

Zde vidíme, že pro Evropana, který nebyl žádným způsobem očkovan, neboť na přelomu 17. a 18. století vakcinace ještě nebyla známá, byla cesta a pobyt v prvních chvílích na území tak exotickém jako je Jižní Amerika životu nebezpečná. Cizinec musel se potýkat s obtížným, často nějakou nemocí nakaženým hmyzem, zvykat si na vysoké teploty, vysokou vlhkost vzduchu a další. Je pravděpodobné, že k Fritзовu uzdravení určitě pomohly přírodní léky, avšak mohli bychom zmínit ještě jednu velice důležitou skutečnost, a to, že páter byl mladší člověk, neboť je všeobecně známo, že mladší organismus se lépe vyrovnává například s bacily, než by se vyrovnávalo tělo starce ve stejné situaci.

Z toho v jakém stavu jsem přišel do tohoto města, musel guvernér – tehdy to byl Arcturo Sa de Meneses – a ostatní Portugalci jasně vidět, že jediným důvodem mé cesty byla nutnost vyhledat úlevu pro své utrpení. Ale svědomí bývá neklidným varovatelem; věděli, jak daleko pronikli na území katolického krále, a to proti dohodě, která byla mezi oběma korunami uzavřena pod papežskou autoritou. Proto mě začali podezřívat a považovat za zbloudilého špióna, kterého guvernér maraňonského území na španělské straně vyslal, aby jejich pronikání vyšetřil. Když se o tom mezi sebou poradili, vyslali jednoho soudního radu jménem Miguel Rosa k rektorovi P. Orlandinimu a předali mu rozkaz, aby mě držel v koleji na internaci a nechal mě po uzdravení vrátit se do mé misie, dokud nepřijde odpověď jejich krále, kterého o mé cestě informovali. Prý považovali za velmi pravděpodobné, že území mé misie patří portugalské koruně, jejíž výboje měly sahát až ke Grande Omagua. Já totiž hned po svém příjezdu protestoval proti tomuto bodu a podal jsem jim o tom důkaz, že provincie, v nichž jsem dosud vykonával svou misijní činnost, ležely mimo jakoukoliv pochybnost uvnitř hranic španělské koruny; to také nemohl popřít žádný znalec. Avšak guvernér dal P. superiorovi jen jedinou odpověď: „Řečem španělského pátera jsme vůbec nevěřili“. Když jsem nyní viděl, že jsem zadržován a že nemohu cestovat zpět do své misie. Chtěl jsem na lodi odplout do Lisabonu a odvolat se k oběma výsostem, španělské i portugalské, a vydat počet, aby Kristovo evangelium zůstalo svobodné a neporušené. Ale všechny mé pokusy ztroskotaly, a tak jsem byl zadržován 18 měsíců v městě, s velkým zármutkem v srdci kvůli tomu, že mezitím zůstali bez ochrany moji nově obrácení a mnoho dalších nevěřících, které jsem opustil v dobré vůli, že se obrátí.

Na chvíli se opět zastavíme v osobní výpovědi. Zde čteme, že páter poprvé musí čelit větší překážce, než byla jeho nemoc, jak sám předtím sám napsal. Totiž, že se setkal s byrokratickým aparátem, resp. dostal se mezi dvě velmoci soupeřící o jihoamerické území – Portugalsko a Španělsko. Lisabonská smlouva z roku 1681, kterou tu zmiňuje i Fritz sice formálně vymezovala hranice mezi jednotlivými sférami vlivu, nicméně v praxi bylo běžné, že jedna strana na úkor druhé pakt porušovala a přivlastňovala si tak cizí půdu. V případě našeho jezuity jsou těmi viníky právě Portugalci. Je třeba doplnit, že po celý zbytek tohoto příběhu bude tato osoba v neustálém střetu již zmíněnými.

Portugalci v Pará se opírají o výnos Real Audiencia z Quita, který v roce 1639 s sebou vzalo s P. Acuňou Texeirovo vojsko při svém návratu do Pará. V něm je jim přiznáno, že převzali v držbu jednu vesnici, v níž při plavbě proti proudu Maraňonu uviděli v rukou pohanů zlaté náušnice, a tak ji nazvali Zlatá ves. To místo leželo na jižním břehu, na vysoké hrázi, o něco výš než Río Cuchivara. Skutečně prý se ujali jejího držení a zanechali tam jako památník obrovský kmen stromu. Kolem tohoto památníku se točí dnes celý spor, neboť nikdo si dnes nevzpomíná na přesné místo, kde byl postaven; nyní tvrdí, že byl ještě o něco nad provincií Omaguas, a tak také informovali portugalského krále, že jsem rozvíjel svou misijní činnost na území jeho výbojů. Snažil jsem se tento omyl vyvrátit, ale oni nechtěli připustit, abych uvedl nějaké důvody. A tak jsem byl donucen, abych ulehčil svému svědomí, psát z Pará na dvůr do Lisabonu tamnímu španělskému vyslanci a generálnímu prokurátorovi Indií do Madridu a vysvětlit jim, že moje misie leží nad tímto památníkem či pohraničním kulem a že i kdybych jej překročil, neučinil bych nic, co by škodilo výboji, neboť toto převzetí do držení nebylo potvrzeno J. V. Filipem IV. Portugalci totiž provedli toto převzetí v držení v roce 1639, když sjížděli Napo z Quita, než ale tato zpráva došla ke katolickému králi, odloučili se od kastilské koruny a provolaly králem vévodu z Braganzy. Proto zůstalo toto převzetí do držení bezpochyby neplatné.

V tomto odstavci pater blíže vysvětluje konkrétní územní spor, na jehož základě byl obviněn ze špionáže pro španělskou korunu. Je zajímavé, že jakožto člen jezuitského řádu, řekněme velmi váženého a mocného, nebyl vůbec vyslyšen se svojí obhajobou, ba dokonce nebyla žádná ochota či snaha ze strany úřadů, které ho zajaly, uvěřit jeho slovům. Avšak můžeme tento problém objasnit i tak, že v Novém světě, jak se tehdy říkalo, nově objevenému kontinentu si místní správy vytvářeli autonomie, které později vyústili v úplnou nezávislost na svých mateřských monarchiích, a vznikly tak díky tomu dnešní státy Jižní Ameriky.

Tak se mi vedlo v Pará. Po 19 měsících přišla konečně odpověď portugalského krále na zprávu guvernéra a zněla úplně jinak, než si to v Pará představovali. Odpověď byla adresována novému guvernérovi Antonínu Albuquerqueovi a sdělovala mu, že jeho předchůdce v úřadu podal zprávu, že jeden nemocný pater ze španělských indických misíi přišel do Pará a byl zde zadržen až do příchodu odpovědi. Toto jednání je tak politováníhodné

že by ho král jen z tohoto důvodu sesadil, kdyby již neuplynula doba jeho funkce. Zvláště byly zdůrazněny dobré vztahy portugalského krále se španělským, jehož jsem poddaným, a že nadto patřím do Tovaryšstva Ježíšova. Poručil mu (guvernérovi), aby mě na náklady královské komory dopravil zpět do mé misie a, bude-li to nutné, až do Quita. Jakmile nový guvernér dostal list svého panovníka, ihned mi poslal svá blahopřání a dal se mi zcela k dispozici. Přál jsem si vrátit se v doprovodu několika indiánských veslařů, aby se neznepokojili pohanští Indiáni, přes jejichž území jsem musel plout, ale guvernér mě chtěl nechat doprovodit vojáky s velitelem, aby splnil královo přání. S vybavením kanoí vším potřebným pro cestu uplynuly další 3 měsíce, takže mé vězení v Pará trvalo celkem 22 měsíců.

Velitel, kterého mi guvernér přidělil, se jmenoval Antonio Miranda; kromě něho mě doprovázelo sedm vojáků a jeden ranhojič, z nich byli jen dva bílí Portugalci, a to ranhojič a jeden voják Francisco Pailhetta. Praporčík Braz de Barros byl mulat, ostatní míšenci nebo jak je nazývají Portugalci – mamelukové. Kromě toho jsme přibrali 35 indiánských veslařů z různých vesnic. Moje kanoje byla středně velká, 44 pídí dlouhá a 8 pídí od jednoho boku k druhému, s plachtou a na zádi měla kabinu z desek. Velitelova kanoje byla menší, ta pro vojáky větší, s ložným prostorem pro 300 arrob.¹⁰ Když byly potřebné zásoby naloženy, opustil jsem 8. července 1691 Pará s radostí, kterou si lze představit, a odebral jsem se k cukrovému mlýnu kapitána Andrése Piñera, abych se s ním rozloučil. 9. 7. jsem míjel Yavari, statek naší koleje. 10. 7. jsem navštívil druhý cukrový mlýn, který patřil kapitánovi Antoniu Ferreirovi, kde jsem se setkal s oddílem na výměnu otroků a s jeho kaplanem P. Juanem Maria Garzonim. 11. 7. jsme dopluli poměrně daleko a spali jsme v kanoích na řece. Následujícího dne jsme vpluli do Tocantinu, na pravé straně jsme nechali velký a nebezpečný záliv Marapatá a dorazili jsme v pokročilé noční hodině do Comutá. Tam jsme zůstali dva dny abychom naložili do kanoí 200 košů maniokové mouky. Misionář tohoto místa P. Juan Justo Luca byl Piemont'an. Odtud je to do Pará 300 leguí.

14. července jsme opustili Comutá; v noci jsme zůstali mezi ostrovy, abychom se chránili

¹⁰ 1 arroba je asi 12 kilometrů

před příbojem. 15. 7. ráno jsme přepluli záliv a proplouvali jsme Limoero, vyznačující se divokými a nebezpečnými proudy v pobřežním pásmu. Právě když jsme vjeli do jednoho úzkého ramene, začaly být voda i vzduch bouřlivé. Spali jsme v kanoi. 16. 7. jsme už za noci přišli do vesnice Bocasů, kde jsme zůstali celý následující den. 18. 7. jsme ráno vypluli a přenocovali v kanoi. 19. 7. jsme připluli do vesnice Engaibů, kde působí misionář P. Antonio de Silva. 20. 7. navečer jsme odcestovali a jeli jsme až do 25. 7., aniž bychom narazili na nějakou ves nebo nějakého člověka. Toho dne jsme byli u písčín, kde začíná okres Cupurá. 26. 7. po ránu jsme dorazili do Cupurá, kde mě velitel pevnosti Manuel Guedez, rytíř řádu sv. Jakuba, přátelsky přijal a pohostil. Zůstali jsme tam celý den a pak i přesпали. Chtěl mě zavést do pevnosti, protože mě však někteří Portugalci stále ještě považovali za špióna, odmítl jsem, abych je neutvrzoval v tomto podezření.

27. 7. jsme opustili Cupurá a cestovali jsme až do 30. 7. Toho dne jsme minuli starou a téměř opuštěnou pevnost v Parú, neboť nyní toto místo hlídal už jen jeden seržant s několika málo Indiány. Přepluli jsme velký a velmi rozbouřený záliv Amazonky a přistáli v přístavu Yavacuará. Zde je úchvatný výhled na úrodné roviny a hory ležící pod Parú až po ty nad Yavacuará; roviny jsou holé, hory hustě zalesněné. Vesnička leží za pahorkem v úrodné rovině, vzdáleném téměř 1 míli od přístavu.

31. 7. jsme opustili Yavacuará, když jsme předtím sloužili v jedné opuštěné kapli mši svatou. 1. srpna jsme propluli ústím řeky Urubucuará a v noci 2. srpna jsme dorazili do Curupatuby, o níž se stará misionář P. José Barreiros. Vesnice leží na poměrně vysoké hoře, z níž je vidět na jedné straně rovina vystavená záplavám a na druhé straně tok Amazonky. 7. srpna jsme opustili Curupatubu a 9. 8. ráno jsme dopluli k Topayům. Tito Indiáni jsou zvláště pozoruhodní pro své umění splétání košů, talířů atd. z různě barvených palmových listů. Staví se tam nová pevnost. Jejím velitelem je jeden kapitán major; když jsme ji míjeli, hlídal ji pouze jeden seržant. Vesnice leží při ústí řeky. 11. srpna jsme odplouvali od Topayů a cestovali jsme šest dní, aniž bychom narazili na nějakou vesnici. 13. 8. navečer jsme dospěli k rudým stěnám ležícím na jižním břehu. V noci pak mezi 2. a 3. hodinou jsme museli čelit velké bouři. Křížující se vlny dostali mou kanoi do nebezpečné situace. Na velké kanoi pěších vojáků se zlomilo kormidlo následkem mocných vln a u jedné kanoie zakotvené u druhého

břehu urvaly všechna bejucová lana, jimiž byla připoutána a bez kormidla ji hnaly se a tam. Ve čtyři hodiny navečer jsme dorazili do říční úžiny;¹¹ zde je Amazonka široká méně než čtvrtinu leguy. Tento celý pobřežní úsek, kde se řeka zúží a který lze za slabého větru proplout za jeden den, byl velmi rozbouřený. Na severním břehu mezi několika horami žijí Cundurisové. Na témže břehu při vstupu do úžiny ústí Rio de las Trompetas, které se před ústím rozvětjuje na tři toky.

K poledni 17. 8. jsme se dostali k ústí Río de los Tupinambaranas a v osm hodin večer k obci, o níž pečuje P. Antonio de Fonseca. Vesnice leží v jezerní oblasti. Zůstali jsme tam devět dní, abychom přenesli své kanoe...

26. 8. navečer jsme opustili ves Tupinambaranů a sedm dní jsme cestovali, aniž bychom narazili na nějakou vesnici nebo člověka. Už za noci 2. září jsme dorazili k jedné písčtině, jež leží dvě leguy pod ústím řeky Urubú. Očekával nás tam P. Fray Teodosius Vegas, z řádu mercedářů a misionář v (oblasti) Urubú s mnoha svými lidmi. Přijal mě stejně laskavě jako při mé plavbě dolů po řece. Zůstali jsme tam až do příštího dne. Jeho Indiáni si vroucně přáli mě vidět, neboť někteří z nich byli od sousedních pohanských Indiánů náramně vystrašeni, když jsem byl vězněn v Pará; vyprávěli totiž, že na můj pokyn došlo k hroznému zemětřesení a k výbuchu na severním břehu 8 leguí proti proudu a že by vše propadlo zkáze, kdyby mě Portugalci nepustili zpět do mé misie.

Další rozruch způsobil košík, který jeden Indián přinesl z příkazu svého náčelníka do Pará. Nemohl jsem zjistit, odkud byl a uvnitř byla jen vlněná šála. Povídalo se, že koš přišel z nejvzdálenější horní Amazonky a putoval od vesnice k vesnici a žádný z nevěřících se neodvážil jej otevřít, nýbrž, sotvaže se dostal do rukou náčelníka, poslal ho do další obce s varováním – neotvírat koš, neboť v něm se nalézá velké zlo a oheň, který při otevření koše všechny pohltí. Obíhala mezi nimi další báchorka, zatímco jsem byl v Pará: že mě rozřezali na kusy, ale protože jsem nesmrtelný, moje duše prý ihned všechny kusy sestavila dohromady a vstoupila zase do těla. Kvůli těmto a ještě mnoha dalším pošetilostem, o nich slyšeli někteří

¹¹ Tato druhá úžina řeky se jmenuje Obidos. La Condamine vypočítal, že úžina měří 900 toisů (1 toise = 1,94 m) Řeka v těchto místech dosahuje 76 m hloubky. Nazývá se též „Garganta do Amazonas“. Až sem dosahuje příliv a odliv moře.

otcové od Indiánů, byli všichni velmi rozrušeni, a nechtěli od Portugalců nic jiného, než aby jim dali zpět patera. P. Fray Teodosius přikázal několika Indiánům, aby se dotkli mých rukou, aby je přesvědčil, že jsem člověk jako všichni ostatní.

Kolem půlnoci 4. září jsme opustili písčinu a v ranních hodinách jsme míjeli ústí Urubú na severním břehu; na jižním břehu, trochu výše proti proudu, jsme nechali Río Madera a velký ostrov, který býval kdysi obydlen Tupinambarany. Dnes tam žijí barbarští Guayarové. 5. září v poledních hodinách jsme proplouvali ústím Río Matari na severním břehu, které je zde velmi těsné, zatímco dále proti proudu vytváří velké jezero (Lago Gloria).

Opět si povšimněme, jak je osoba misionáře přijímána divochy – s úctou a bázní, dokonce se domnívají, že se jedná o božskou bytost a aby byli přesvědčeni o opaku, musejí se ho dotknout. Je velice zajímavé, jak Fritz jítřil mysl domorodců. Na dalších 5 stranách budeme pokračovat už bez komentáře, pouze budeme citovat z deníku, abychom tak poskytli autentické svědectví o opravdu výjimečném člověku ve výjimečné době, o což nám v této práci především běží.

6. září ráno bylo vidět na severním břehu oblasti, v nichž v červnu roku 1690 došlo k velkému zemětřesení. Ukazovaly se zbořeniny velkého města, zřícené skály, vykořeněné a do řeky vržené mohutné stromy, sesuté velké vrstvy zeminy s křovím. Bělavá, červená, žlutá zemina, kameny, stromy, všechno mrštěno z výše dolů a navršeno v řece; na jiných místech se vytvořily laguny, lesy zničeny, prostě Boží dopuštění! Na blátivém a písečnatém terénu nebylo vidět žádné škody. Fr. Teodosius vyprávěl, že se na řece vytvářely hrozivé příbojové vlny, že uhynulo mnoho ryb. To všechno připisovali Indiáni mému zajetí a říkali, že prý musí zahynout Pará, stejně jako oni. Postižená oblast se táhla podél řeky po délce 4 leguí, ve vnitrozemí byly ještě horší škody. Zemětřesení probíhalo odtud na 300 mil proti proudu až k ostrovům Omaguů, kteří mi později vyprávěli, že se jejich domy velmi klátily.

7. září jsme se dostali do silného proudu. Dvě kanoe jej nemohly překonat. Za noci jsme dopluli do ústí Río Negro, kde portugalský král už před mnoha lety rozkázal postavit pevnost. Tam jsme příštího dne slavili svátek Narození P. Marie. Toho dne se také objevilo více než 80 pohanských Taromů se svým nejvyšším náčelníkem Carabianou, aby mě viděli. Přinesli mnoho potravinových darů a měli přede mnou strach kvůli zmíněným zemětřesením.

Slíbili, že od nynějška nepovedou válku s Cuchivary, Ibanomy a Yurimaguy. Jeden z těchto Taromů chtěl za mými zády lukem změřit – aniž jsme to zpozoroval, praporčík Braz de Barros a někteří vojáci to viděli – jak jsem vysoký; když se ale ukázalo, že luk je příliš krátký, šel ulomit hůl a změřil mě, když jí luk prodloužil. Neptali jsme se, proč to dělá. Když se na mne vynadávali a když mě vyslechli, náčelník Carabiana mě nakonec požádal, abych k nim přišel a stal se jejich paterem, neboť jeho lidé nemají rádi lid z Pará. Byl prý velmi zarmoucen, říkal, že jsem při své plavbě proti proudu nepřistál na jejich území, neboť by mě obdaroval, pohostil a doprovodil. Tito Taromové obchodují s Caripuny a jinými kmeny, které jsou spřáteleny s Francouzi z Guyany; od nich také měli ve vlastnictví jednu pušku.

9. 9. jsme vyrazili od Río Negro, doprovázeni dvanácti Taromy. Až do středu řeky, na hrotu ostrova, je voda temná a voda Amazonky kalná, takže lze jasně rozeznat soutok obou řek. Cestovali jsme devět dní, aniž bychom viděli nějakou ves. Od 16. do 17. 9. jsme dospěli po plavbě mezi ostrovy a jezery k vypálené obci Cuchivarů, kterou při válečném přepadu Urubů minulý rok zapálili a opustili. Zde jsme zůstali další den. Vydal jsem se s praporčíkem na malé kanoi vyhledat Cuchivary, protože se ze strachu k mé velké lítosti stáhli (do pralesa); při cestě po proudu mě totiž velmi přátelsky pohostili, ale protože byli příliš daleko, takže by se muselo cestou za nimi přenocovat, vrátil jsem se téhož dne k oddílu, abych nevydával v sázku život nás několika málo.

18. 9. klem 5. hodiny navečer jsme opustili vypálenou vesnici. Kapitán přivedl jednoho spoutaného Cuchivaru, který byl chycen na řece, aby nemohl utéci a posloužil jako vůdce. 19. 9. jsme vyslali kupředu kanoi Taromů k vesnici Ibanomů; také tu jsme našli liduprázdnou a vypálenou. Odtud jsme pluli tři dny, aniž bychom narazili na nějakého člověka. 22. 9. Taromové uprchli a my zůstali bez vůdce. 24. 9. jsme dospěli ve 3 hodiny odpoledne k vysokým červeným hrázím jižního břehu. 29. 9. o 5. hodině ráno jsme dopluli k souvislým, poměrně vysoko ležícím oblastem jižního břehu.

2. října na počátku noci se vynořila na obzoru Yoaboni, vesnice Ibanomů, která leží v ústí Yupará. Nejeli jsme až tam, abychom za noci nezpůsobili rozruch. 3. října za úsvitu jsem vyjel na kanoi se čtyřmi Indiány a při příjezdu jsem dal bubnovat. Když mě vesničané spatřili, zůstali v obci a přijali mě s velkou radostí. Měl jsem k nim řeč, aby nebyli znepokojeni

příchodem Portugalců, kteří mě doprovázeli, a pak jsem sloužil děkovnou votivní mši sv. k Nejsvětější Trojici. Nato jsme se odebrali na druhý konec obce, abych je neuváděl do rozpaků. Tam mě přišli pohostit apavou, banány a želvami, atd. 4. října navečer jsme zase odcestovali. Náčelník Arimabana nás doprovázel se svými lidmi na dvou malých kanoích. 5. 10. v poledne jsme dorazili do další vesnice Ibanomů. Tito Indiáni přišli proti proudu, aby se usadili na jednom ostrově poblíž vysokých břehových teras, protože při mé cestě po proudu Taromové zabili čtyři z nich.

6. 10. jsme v noci minuli Quirimataete, ostrov Aizurů. Za svítání 7. října jsme dorazili k další vesnici ostrova Aizurů. 8. 10. asi v 10 hodin jsme dospěli ke Guayoeni, opět sídlišti Aizurů. Opustili jsme je ve 4 hodiny odpoledne a odebrali jsme se na blízkou písčinu, abychom tam přenocovali. 9. října kolem 8. hodiny jsme přišli do další vesnice ostrova Aizurů, byla opuštěna, všichni obyvatelé zmizeli. 10. 10. po ránu jsme dospěli do dalšího sídliště Aizurů, Turucuaté, také liduprázdného. 11. října za svítání jsme minuli ústí řeky Yarua a v 11 hodin jsme došli k Samonaté, také liduprázdnému sídlišti Aizurů. 12. 10. v poledne jsme dospěli do Guapapaté, do vesnice Yurimaguů, také bez obyvatel.

13. října jsme narazili na dva Yurimaguy na útěku, kteří vyprávěli, že všechny sousední obce uprchly, neboť jeden kulhavý a šilhavý Indián z kmene Ibanomů jménem Manota všechny náramně zneklidnil vyprávěním, že páter prý už nepříjde, zato ale Portugalci, aby pálili, chytali otroky a zabíjeli. V 9 hodin jsme přišli do redukce Nuestra Señora de las Nieves de los Yurimaguas (P. Marie Sněžné Yurimaguů), kterou jsem našel zcela opuštěnou. Kostel následkem neopatrnosti jednoho chlapce zcela vyhořel, kromě obrazu Naší milé Paní, který jako zázrakem zůstal nedotčen. Tábořili jsme na blízké písčíně a vyslali dvě kanoje na pátrání po lidech. Dal jsem jim s sebou svůj kříž, aby je přesvědčili, že přicházím. 16. 10. se objevil náčelník Mativa s několika svými. Jak jsem zpozoroval, lidé byli náramně vzrušeni příchodem Portugalců v mém doprovodu, proto jsem požádal velitele, aby se přece jen po proudu vrátil zpět, neboť jsem byl už ve své misii. On ale trval na tom, abych ho vzal s sebou nejméně k první vesnici Omaguů, protože guvernér mu přikázal, že mě musí doprovodit až k Omaguům, proto...

18. října jsme jeli do Mayavara, poslední vsi Omaguů, kterou jsme našli také opuštěnou.

Zde jsem veliteli opakoval svou naléhavou prosbu, aby se vrátil, protože je to pro dobro a uklidnění těchto kmenů to nejlepší. Konečně vyhověl mým prosbám a vrátili jsme se společně do sídliště Yurimaguů.

20. října, když už se oddíl chystal nastoupit zpáteční cestu, sdělil mi velitel, že důvod jeho cesty k Omaguům spočíval v tom, že podle tajného guvernérova rozkazu se měl ujmout držení těchto provincií stáhl, neboť patří portugalské koruně. Náramně jsem užasl nad tímto požadavkem, který tak málo odpovídal listu a záměrům jeho vlastního krále. Odpověděl jsem mu, že jsem během svého pobytu jeho guvernérovi a ve svém listu králi podal dostatečné důkazy, že tyto oblasti, v nichž vykonávám svou misijní činnost, patří mimo jakoukoliv pochybnost kastilské koruně a že zde nadále budu působit jako misionář, aniž bych činil újmu portugalskému výboji. Co mě však nanejvýš udivuje, je to, že přednáší tento protest v mé přítomnosti, když mé povolání nespočívá v tom, abych se přel o území, nýbrž abych se staral o spásu a bezpečnost ubohých Indiánů. O tom vydám počet těm, kterých se tato záležitost týká, aby udělali potřebnou nápravu. Nato bez dalších debat velitel se svými vojáky odplul po proudu za střelby z mušket. Zůstal jsem ve vesnici ve velmi zamyšlené náladě, s obavami před obtížemi a pronásledováním, jemuž bude tato misie brzo vystavena.

Po svém odjezdu se Portugalci odebrali asi den cesty po proudu do Guapaté a zůstali deset dní v ležení proti obci, aby na pevnině sbírali sarsaparille. Na jižním břehu také udělali mýtinu a zanechali tam jako znamení mohutný strom, který nazývají samona s prohlášením, že se zase vrátí, aby se tu usadili. Nepochybuji o tom, že svůj příslib splní, neboť velmi chtivě kladou zdejšími Indiánům nástrahy jako otrokům. Kromě toho si namlouvají, že zde naleznou bránu k Doradu, neboť si myslí, že je tu někde velmi blízko. Avšak nakolik jsem se mohl dovědět od Yurimaguů, zdá se, že tyto doly na zlato kontroluje jeden muž, v podobě nějakého Španěla, o němž jsem se zmínil úvodem vzhledem k Indiánům kmene Manavů. Podle všech znamení to může být jen pekelný drak, který hlídá v této podobě zlatá jablka.

Po odjezdu Portugalců jsem zůstal v redukci P. Marie Sněžné až do listopadu, učil jsem a shromažďoval lidi, kteří se ze strachu před Portugalci stáhli (do pralesa). Odtud jsem jel do provincie Omaguů a při projíždění jsem navštívil většinu obcí.

7. listopadu jsem navečer přišel do Mayavary, 4. 11. do Euataranu, 5. 11. do Arasaté, 6. 11.

do Maribité. Téměř naproti této obci leží ústí jednoho ramene Río Yutaí, která teče z Cuzca. Přespali jsme čtvrt leguy proti proudu na La Oración – na písčité pojmenované podle toho, že jsem tam při svém prvním příchodu slavil pobožnost, a toto místo si od té doby podrželo tento název, který mu dali domorodci. Půl leguy proti proudu leží ústí druhého ramene Río Yutaí.

7. 11. jsem dorazil do Canafia. Naproti této obci leží hlavní ústí řeky Yutaí. 8. 11. jsem přišel do Ibiraté, 9. 11. do Uaté. Odjezd následujícího dne. 11. 11. do Cuatinivaté, 12. 11. do Cucunaté. 13. 11. cestovali společně k vysoko položeným územím Cayvisanů na severním břehu. 14. 11. jsem dospěl do Maracaté. 15. 11. do Catoreará. Tam jsem zůstal šest dní, abych vyučoval lid. 22. 11. jsem opustil Catoreará a přišel do Yoeté. 25. 11. do Yanasaté, 26. 11. do Ameneuaté, 27. 11. do Chipatité, 29. 11. do Tucuté, kde jsem zůstal i následující den. 1. prosince jsem opustil Tucuté, 2. 12. jsem byl už v Arupataté, v noci v Coquité, 3. 12. v Guacaraté. 5. 12. jsem dorazil do Ameiguaté a zůstal zde i následující den. 7. 12. odjezd, 8. 12. příjezd do Quematé. 9. 12. před úsvitem, jsme přepluli ústí Yavarí. 11. 12. jsem přišel do Yoaiuaté a zůstal zde jeden den. 13. 12. odjezd odtud. 14. 12. jsme propluli tři velké říční toky a 22. 12. večer jsem dorazil do redukce San Joachim, hlavního sídla své misie. Všude mě Omaguové přijímali se všemi projevy radosti, ale zde zvláště, i když mnozí už opustili ves, takže bylo nutné shromáždit je podruhé a vyučovat. Zde jsem zůstal až do začátku února, pak jsem se odebral do Laguny, abych navštívil své spolubratry misionáře na horním Maraňonu a složil počet o své dlouhé nepřítomnosti superiorovi misie. Letos koncem února 1692 jsem přišel do tohoto sídliště, které je dnes hlavou všech misií, když jsem byl 25 dní na cestě ze San Joachima. Zde jsem se setkal se svým milovaným P. Jindřichem Richterem, misionářem Kunivů, který zastával funkci vicesuperiora, protože superior P. Francisco Viva nebyl přítomen a právě připravoval plodnou expedici k Jivarům. P. Jindřich mi vyprávěl, že se už dlouho v provincii sloužily za mne mše svaté jako za zemřelého, neboť se myslelo, že jsem byl buď zabit rukama Indiánů nebo pohřben ve vlnách Maraňonu. Všem děkuji za tento křesťanský skutek lásky...

Když se pater Fritz vrátil z Pará do svého hlavního působiště v San Joachim a sdělil svému nadřízenému P. Franciscovi Vivovi, co všechno zažil, zejména zdůraznil porušování Lisabonské smlouvy ze strany Portugalců, byl vyslán do Limy k vicekráli. Jmenoval se Don

Melchior Portocarrero Laso de la Vega, conde de la Moncloa. Jezuita mu osobně předal své připomínky, týkající se útlaku domorodců na řece Maraňon, své závěry ohledně španělsko-portugalské hranice a vlastnoručně nakreslené mapy povodí Amazonky. Opisy těchto dopisů jsou uchovávány v Real Academia de la Historia v Madridu a starší kopii můžeme nalézt též v rukopisném oddělení koleje Tovaryšstva Ježíšova v Ekvádoru, v Quitu. Nyní bude následovat citace z tohoto pramenu.

Hranice mezi državami kastilské a portugalské koruny se opírá o sankci buly Alexandra VI., v níž přikázal, aby byla vycílena imaginární linie od pólu k pólu tak, že Kapverdské ostrovy jsou od ní 22 a 1/3 stupně vzdáleny směrem na východ, a že objevy a výboje od této linie na západ mají na věky patřit španělským králům a výboje na východ od této linie portugalským králům. Tato sankce byla dána oběma korunám a nato byly uzavřeny dvě smlouvy, první v Tordesillas 7. června 1493, druhá v Lisabonu 7. května 1681.

Když ale přesto došlo k několika sporům a pochybám, byla celá záležitost k vysvětlení a zabezpečení hranic urovnána v poslední lisabonské smlouvě. I když byla v některých bodech napadána, přesto jsou v ní uvedeny následující všeobecně uznané, jen aby se dokázalo, že když Portugalci už nemají žádný právní nárok na všechny oblasti řeky Amazonky, v nichž se zmocnili nadvlády, ještě méně si mohou dělat nárok na ty, které leží na západě.

Těch 22 a 1/3 stupně se má vypočítat od poledníku, který probíhá podél západního pobřeží ostrova San Antonio de Cabo Verde a nesmí se přidávat více stupňů od poledníku zmíněného ostrova San Antonio až k hraničnímu poledníku. Tento poledník má také protínat ústí Rio Vincente Pinzon, kde na rozkaz císaře Karla V. byl zasazen hraniční kámen z mramoru, který měl na západní straně erb kastilské koruny a na východní erb portugalské.

Ve zmíněné lisabonské smlouvě je uvedeno, že od zmíněného ostrova San Antonio bylo naměřeno 17 a 2/3 stupňů délky, proto chybí k doplnění na 22 a 1/3 stupně ještě 4 a 2/3 stupně délky; z toho vyplývá, že si Portugalci mohou dělat nárok jen na tolik území na této řece až k hranici a o nic více. Ostatní území ležící odtud na západ leží v hranicích Kastilie. Ujme-li se kterýkoliv vládce držení nějakého území uvnitř těchto hranic, je to neplatné a nicotné, právo k tomu nemůže být ani promlčeno, ani někomu připadnout nebo být na někoho přeneseno, kdo jako první obsadí území.

V lisabonské smlouvě se také poukazuje na to, co bylo ve smlouvě z Tordesillas pevně stanoveno, totiž, že území ležící za touto hranicí musí obě strany vrátit, bez ohledu na eventuální již provedené obsazení. Tak byla pevnina a ostrov San Gabriel naproti Río de la Plata přenechány podle smlouvy Portugalcům, i když ji Španělé v roce 1515 obsadili pro kastilskou korunu, protože později bylo zjištěno, že leží v hranicích portugalské koruny.

Z toho jasně vyplývá:

Že si Portugalci na základě práva nedělají nároky na více než 4 a 2/3 stupně délky od ústí Amazonky a ani nemohou více požadovat a že proto právo jejich výboje a jejich hranice sahají pouze k poledníku ústí Río de Vincente Pinzon. A tedy všechna území, řeky a národy směrem na západ připadají právem kastilské koruně a leží v jejích hranicích.

A to, že se Portugalci ujali držení území západně od hraničního poledníku, který probíhá ústím Río de Vincente Pinzon, je právně nulové a neplatné; tak např.

vláda území odtud až po Río Negro, kterou už na sebe strhli, jako to, že kapitán Antonio de Miranda se ujal držení území na řece Yuruá v roce 1691, a to, jak říkal, na rozkaz guvernéra z Pará, Antonia de Albuquerque. Všechny tyto akty ujmoutí se držení jsou neplatné, protože leží uvnitř hranic Kastilie. Ještě méně si mohou Portugalci dělat nárok na území až k řece Napo. A i když Audiencia z Quita dala Tejeirovi dovolení obsadit vesnici nad řekou Cuchivara, jež se jmenuje Aldea de Oro (Zlatá ves), je toto ujmoutí se držení neplatné, protože nebylo potvrzeno králem Filipem IV., neboť dříve, než se o té věci dověděl, se Portugalsko oddělilo od kastilské koruny. Z toho vyplývá, že Portugalci musí vrátit obsazená území od zmíněného poledníku v ústí Vincente Pinzon.

Z toho vyplývá, že zotročování Indiánů, jež Portugalci odvlékají ke svým službám z tohoto území, tím, že každý rok vysílají za tím účelem jeden oddíl a výměnou získávají z rukou jiných nevěřících jejich válečné zajatce, je nezákonné a proti všemu právu a oč více ještě utlačování a krutosti, jimiž trpí a trpěli Indiáni, kteří žijí na březích řeky, protože nevydávají své zajatce a nechtějí vést válku s Indiány na pevnině (Tierra Firme).

Vzhledem k hraničnímu kameni, který byl kdysi zasazen na Río de Vincente Pinzon, nemůže být Portugalcům dovoleno ujmout se držení země až po Río Negro, to je 9 stupňů délky od Río Vincente Pinzon, protože by hranice probíhala zcela pokřiveně, a to ještě silněji,

proniknou-li se až k řece Napo, jak mají v úmyslu. To považuji za nutné vyzdvihnout, aby bylo zjištěno, že španělské Tovaryšstvo Ježíšovo rozvinulo své výboje pod řekou Napo na pevných podkladech a že má právo je rozšiřovat také až do Gran Pará, protože až do nějakého nového rozhodnutí španělských dvorů a Říma všechny tyto země patří kastilské koruně.

Takto se tedy Samuel Fritz snažil obhájit svou a další misie jezuitského řádu u španělského dvora. Už v tomto dopise se můžeme přesvědčit, jak vynikajícím způsobem ovládal umění zeměpisu, když nám zdůvodňuje územní nároky kastilské koruny na základě svých výpočtů. Je úžasné uvědomit si, že dokázal celkem přesně určovat polohu, kde se které území nachází, když přitom měl omezené možnosti, co se týče přístrojů. Většina měření se prováděla na základě polohy Slunce, Měsíce a hvězd, ovšem nedá se říct, že by pater musel se orientovat jen podle nebeských těles. V jeho době už byly vynalezeny takové pomůcky, jakým byl například sextant aj.

Nicméně z větší části můžeme říct, že všechno bylo zmapováno na základě jeho obdivuhodné schopnosti orientace v krajině a jeho dobré paměti, viz mapa řeky Amazonky, které se budeme věnovat podrobněji v další kapitole. Nyní připojujeme dva záznamy z cesty do Jižní Ameriky a vracíme se tak v době před misí. První rukopis pojednává o jeho přijetí do misí a druhý popisuje část putování, kdy dorazí do Španělska a tam se seznamuje se svým úkolem.

Nevěřil jsem svým očím, když už 14. listopadu přišla odpověď z Říma. A jaká odpověď. Byl jsem vybrán! Mám se hned vydat na cestu! Žádný rozkaz mi nezněl tak rajsky jako tento. Měl jsem co dohánět. P. Henricus měl téměř dvoutýdenní náskok. V Janově jsme mohli oslavit vánoce i vstup do nového roku, a to už sílila naděje, že odplijeme dál do Cádizu. Anglická loď už kotvila v přístavu.

Na svátek Zjevení Páně jsme pak zvedli kotvy a zamířili do Španělska. Ještě v předvečer jsem psal do Říma:

Nejdůstojnější Otče v Kristu!

Pokoj Kristův!

Nedávno jsem přišel do Říma jako prosebník z Olomouce, nyní s vděčností přicházím k Vaší nejdůstojnější Paternitě z Janova. Pln radosti jsem 14. listopadu přijal Boží rozhodnutí o mně, připravil jsem se na cestu a 17. téhož měsíce jsem opustil Olomouc. Do Janova jsme všichni

tři druhové¹² dospěli 10. prosince. Zde jsme se připojili k chilskému prokurátorovi, s nímž zítra kolem poledne budeme anglickou lodí pokračovat v cestě. Kéž Bůh podle své vůle řídí naši cestu ke své větší slávě a ke spáse duší.

Vzdávám nejvřelejší díky Vaší nejdůstojnější Paternitě a nepřestanu jí děkovat, pokud budu dýchat, že mě chtěla mít v počtu těch, které Vaše otcovská starostlivost určila k pomoci duším. Protože shledávám, že jsem naprosto neschopný k takovému dílu, naléhavě prosím Vaší nejdůstojnější Paternitu o otcovské požehnání. Nabyl jsem totiž takové přesvědčení, že jen svatá přání Vaší Paternity a zásluha svaté matky Tovaryšstva mi vyprosí od nekonečné Boží dobroty milosti, abych ve všem splnil Boží vůli a dokázal odpovédět na tak vysoké povolání. Ostatně potřebuji-li pro ony kraje nějakou zvláštní pravomoc pro záležitosti svědomí, prosím o ni (o tu fakultu) Vaší nejdůstojnější Paternitu. P. Provinciál mi totiž udělil pravomoc, kterou měl a mohl mi udělit, takže ji budu užívat s klidným svědomím... Kéž nás Bůh spojí u brány šťastné věčnosti.

Vaší nejdůstojnější Paternity neužitečný syn v Kristu

Samuel Fritz, SJ

Janov 5. ledna 1684¹³

Plachty se slibně nadouvaly, když jsme vyplouvaly z janovského přístavu, ale vlny se čertily, syčely, vzpínaly se, bily do příďe i do boků lodi, každou chvíli některá zalila i palubu, naše touha však byla silnější. Nejraději bychom spatřili útesy Gibraltaru a za úžinou Atlantský oceán. Avšak anglická loď navštívila téměř každý přístav na jižním francouzském a pak i španělském pobřeží. Jen v Marseille jsme stáli v přístavu týden, v Perpignanu přes dva dny, v Barceloně zase skoro týden. Přístavy Valencia a Malaga nám posloužily jako ochrana proti zuřící bouři na moři. Velikonoce jsme sice už slavili v Cádizu, ale čekala nás ještě cesta do Sevilly, protože na odplutí přes oceán zatím nebylo ani pomyslení – snad za několik měsíců, říkalo se.

Vyměnili jsme houpavé vlny za vyprahlé a kamenité cesty údolím Guadalquiviru na sever,

¹² Viz poznámka č. 4 pod čarou na straně 2

¹³ Herrmann Hoffmann: Schlesische, Maehrische und Boehmische jesuiten in der Heidenmission, Bresalu, 1939, s. 6

něco přes 100 km putování. Poslední dubnové dny – kdy u nás v Čechách ještě vyfukuje a někdy i sněží – my měli celou cestu až řěřavý úpal, no prostě, zkoušku na budoucí pochody v misiích blízko rovníku. Otcové v sevillské koleji nás zahrnuli informacemi i knihami. Nenudili jsme se, bylo toho tolik, čemu jsme se měli rychle naučit, s čím se seznámit. Staří misionáři byli neúnavní. Nestrašili nás, ale také nic nezakrývali. Musel jsem se podělit o tolik dojmů se spolubratry doma.

Předkládáme ještě jeden dokument od pátera Fritze, v němž nás seznamuje s fakty, která se dozvěděl při pobytu v jezuitské koleji ve Španělsku - o kolonizaci Jižní Ameriky, zakládání misií jezuity a hlavně se dozvídáme o jeho budoucím hlavním místě působení, o povodí řeky Maraňon, kde sám založí později přes 40 redukcí, neboli indiánských rezervací, chceme-li osad, kde bude učit a vychovávat domorodce v křesťanské víře a odkud pak i pořídí mapu Amazonky.

Abych se cvičil, přečetl jsem si dílo „Historia Maraňonesis“, jež napsal také letos (1684) vydal P. Emmanuel Rodriguez, SJ, generální prokurátor misií u královského dvora, aby seznámil veřejnost s těmito nově objevenými zeměmi a podnítil zájem o práci na jejich hmotném i duchovním povznesení. Popisuje tedy jejich objevení, počátky kristianizace a založení prvních indiánských redukcí....

Maraňon, který se nazývá též Amazonas (počeštěno Amazonka) je hlavní řeka celé země. První na toto území pronikl Gonsalvus Pizzaro, guvernér Quita, 340 španělskými vojáky a čtyřmi tisíci indiány, kteří nosili zásoby a potravu, a se 150 koni. Jeho výprava však skončila nešťastně. Téměř tři roky bloudili horami, lesy a močály, stíhán a sužován dešti, chladem, žárem i hladem. Vyslal tedy nejstatečnějšího ze svých vojáků, Francisco de Orellana, s 50 vojáky na malé lodici, aby vyhledal zemi s jedlými plody. Avšak ctižádnostivý Orellana, když se mu podnik zdařil, chtěje proslavit své jméno u potomstva, odtrhl se od svého velitele a sám se prohlásil se svými 50 vojáky za vládce objevené země.

Když se Pizzaro dověděl o Orellanově věrolomnosti a protože nenašel k ukojení hladu ani kořínky, ani hady či jiný hmyz, dal pobít svého koně a rozhodl se k návratu. V červnu roku 1642 došel do města Quita. Z jeho 300 vojáků a 4 000 Indiánů mu zbylo jen 80 polomrtvých lidí. Všichni ostatní zahynuli dlouhou cestou, hladem a nemocemi.

Marañon pramení v Huanuckých Andách z jezera Lauricocha (mezi městy Araguisa a Callao), jež je obklopeno nebetyčnými horami a hustými lesy. Nejdříve teče četnými peřejemi a vodopády od jihu k severu, pak se obrátí k východu a protéká severní Brazílií v délce 1 500 mil mezi 2. a 3. stupněm zeměpisné šířky a vlévá se do Atlantického oceánu; jeho ústí je tam široké 80 mil. Indiáni ji nazývají Paramá Guassú (Velká řeka), Portugalci Orellana podle výše zmíněného dobyvatele Francisco de Orellana; konečně mnohými byla pojmenována „fluvius Amazonum“ (řeka Amazonek) zkrátka Amazonas. Misionáři a jiní Evropané spatřili na jejích březích ženy ozbrojené luky a šípy, prostě lité bojovnice.

Podle svědectví P. Kryštofa de Acuña, jednoho z prvních badatelů této země, sídlí na březích tohoto veletoku a na jeho četných ostrovech mnoho domorodých kmenů a národů jako Maynas, Xeberos, Haumaros, Tikumasi a jiní. Jsou to divocí pohanští barbaři. Živí se rybami, zvěří a plodinami, neboť Marañon má nevyčerpatelnou hojnost různých ryb. Krajiny v jeho poříčí mají zase hojnost ptactva a zvěře všeho druhu, také ovšem divoké a dravé zvěře. Země jím zavlažována plodí hojnost cukrové třtiny a kakaových stromů, z jejich plodů se vyrábí čokoláda. Nejobyčejnější plod, jímž oplývají břehy Marañonu i jeho ostrovy a jímž se živí tamní obyvatelé, je maiz (kukuřice, německy Mais), která se zde nazývá indiánská pšenice (triticum indicum, německy Teuerkischkorn, turecká pšenice, v Itálii frumentum). Dále tato země plodí platany, které jsou velmi chutné a jedí se místo chleba. Chléb jim také nahrazuje yuka, to je kořen jistých keřů, z něho dělají „cassave“ chutnající jako kaštany. Z týchž kořenů, upražených, připravují „marato“ nebo „vidangas“: rozpustí-li se ve vodě, vzniká občerstvující a posilující nápoj.

Podnebí této země v tropickém pásmu je skoro stále jarní, ale i v horách bývá leckdy náramně vedro, jindy zase velký chlad a krutá zima; tu a tam leží i sníh. Hory jsou plné stromů i velmi vysokých a drahocenných (cedr a eben).

Je to divné, ale této zemi, přestože má mnoho dobrých věcí, nechybějí ani mnohé nedostatky, protivenství, ba i trýzně, jež naši misionáři snášejí pro Boha a pro spásu duší. Tak například na území Indiánů Maynas a Xeberos, ale též jinde, je veliký nedostatek potravin. Je tam nouze i o zcela obyčejná maiz (indiánská pšenice, kukuřice), a to pro velkou lenost domorodců, kteří neorají, nezasévají, proto nesklízejí, nýbrž se spokojí s lesními plody, kořínky, ponejvíce

platany a yukou; tak udržují svůj život. Pro nedostatek luk a pastvin tu není žádný dobytek, ani vysoký, ani malý.

Skoro celé jedno století po objevení Ameriky vězel tento světadíl v temnotě a noci pohanství. Do Peru přišli první jezuité v roce 1567, odtud pak byli vyžádáni pro Novou Granadu (Kolumbie). V Quitu (Equador) začali působit v roce 1585. Už v roce 1608 byla zřízena v království Nové Granady viceprovincie Tovaryšstva Ježíšova a roku 1616 oddělena od peruánské a stala se samostatnou.

První jezuita, který dospěl k Maraňonu, byl P. Rafael Ferrez. Roku 1602 začal hlásat evangelium Jumbům (Yumbos), potom šel ke Kofanům (Cofanes) 50 mil od Quita, odtud dospěl až k Amazonce. Roku 1611 se tamní Indiáni vzbouřili. Misionář P. Ferrez chtěl na kládě přejít dravý veletok, divoši mu ji převrátili, a tak ho utopili. Jeho smrtí tyto misie zanikly, jak pro obtížný přístup k těmto domorodcům, tak pro malý počet členů a kněží nové provincie.

První dva jezuité, kteří úspěšně rozsévali Kristovo učení mezi barbarskými národy Maraňonu byli p. Gaspar de Cuzia a P. Lucas de Cueba, které kolej v Quitu vyslala roku 1638 k amazonským Indiánům, především k Maynům (Maynas). Tak vstoupila katolická víra na Maraňon a její záře vnesla světlo lepšího života a nové osvěty do těchto pralesů. Tyto misie byly lidnaté a plodné.

Misionáři P. de Cuzia a P. de Cueba začali působit u Omaguů a Chiberů, které „redukovali“, tj. přivedli na jedno místo a trvale tam usadili. Byli to vesměs krajně chudí Indiáni. Ale věrozvěstové právě tu následovali Krista, jenž se přednostně stýkal s chudými; hlásali více evangelium, než aby se zaměřovali na politické otázky. Tím také uchovali v sobě více pokory. Dalo jim to ovšem velkou námahu: museli vyhledávat lidi po horách jako divou zvěř a přivádět je ke společnému lidskému způsobu života. Zato měli tím větší duchovní i kulturní zásluhu, neboť se zasloužili o to, že z primitivů, lidí podobných lesním dravcům, udělali lidi. Jinak neměli příliš velké obtíže sdružit tyto Indiány v redukci, vždyť mnohdy je získávali darem jedné náušnice, nože, jehly, udice a podobně; a k získání jejich duší nebyla jiná nesnáž, než je poučit a pokřtít.

Zde v Jižní Americe pokřtít jednoho Indiána, znamená pokřtít všechny členy téhož kmene,

neboť nemají nad sebou tyranské náčelníky, ani záštiplné pohanské žrece (kněze) ani sektu, která by je odvracela od pravé víry. Neklanějí se modlám, jen prostě žijí jako dravci v horách. Stane-li se někdy, že se sejdou ve velkém množství, po celé dny zůstanou svorně shromážděni, aniž by mezi sebou promluvili slovo. Sám jsem viděl, říká P. Emmanuel Rodriguez, 50 Indiánů, které misionář přivedl z Los Gayes do Quita ke křtu a na biřmování. Když seděli u stolu, nepronесли ani slova, nýbrž jen úsměvy a posuňky naznačovali, že je jim to milé – jako pes, když dostane tučnou kost. K svému misionáři lnou tak, že ho považují za svého představeného, ba za otce, a váží si ho jako svého krále a velekněze. Poslouchají ho s úplnou poddajností a nepřestoupí jeho vůli ani v jediném bodě. Mimoto řeč těchto národů je velmi jednoduchá, takže je možno se jí naučit za tři měsíce. Nezná-li ji misionář, může se pro dobro duší domluvit skrze tlumočnicka.

Kolem Maraňonu byly objeveny četné ostrovy, jezera a též domorodé kmeny o 300-500 rodinách; mnohé z nich byly přivedeny do redukcí, jež čítají přes deset tisíc rodin (např. z kmene Maynas). Věnuje se jim s Boží pomocí 10-12 kněží našeho Tovaryšstva. Podle seznamu superiora misíí zde bylo v roce 1681 osmnáct víceméně početných redukcí, jednotlivé měly 900, 1 000 i více obyvatel, dohromady v nich žilo 10 000 duší, které už přijaly svatou víru.

Tyto amazonské národy pocházejí od oněch 40 000 Indiánů, kteří se po dobytí peruánského království zachránili s Manco Inkou de Guascar¹⁴ v horách a lesích okolo Maraňonu; většinu z nich misionáři objevili a přivedli do redukcí. Ostatní dosud nevázaně bloudí v divočině a žijí v pohanství. Někteří však přece volají po Božích dělnících, kteří by je poučili a vzdělali, žádají o pastýře, kteří by je přivedli do redukcí a řídili by je.

V oblasti Maraňonu pracují jezuité dvou provincií Tovaryšstva Ježíšova. Jedna je Quito s přilehlými kraji až k Popayanu a patří ke království Peru; její délka je přes 200 milí (leuca). Hlavní kolej s asi 60 členy je v Quitu, hlavním městě dnešního Equadoru. Druhá provincie je v království Nové Granady (dnešní Kolumbie). Jejím střediskem je hlavní město Santa Fé de Bogotá, kde žije na 60 jezuitů. Obě provincie dohromady mají okolo 250 členů Tovaryšstva

¹⁴ Manco Inca de Guascar byl bratrem peruánského krále Inky de Atagualca, kterého při dobytí Španělé sřáli v Cajamarca.

Ježíšova: mají dvě koleje (v Santa Fé a v Quitu), 16 residencí (menších jezuitských sídel nebo domů) a 2 semináře (studijní ústavy pro domorodou mládež). Uvedené koleje jsou od sebe náramně vzdáleny. Z Cartagény (kolumbijský přístav) do Santa Fé de Bogotá je to 200 mil a ze Santa Fé do Quita 300 mil.

My, nově příšlí z Čech, máme namířeno do Quita. Město leží na velmi půvabném místě, jak jsem se dověděl od španělských úředníků, a je uprostřed mezi královstvím Nové Granady (dnešní Kolumbie) a královstvím Peru. Je totiž stejně vzdáleno od města Santa Fé de Bogotá (v Kolumbii) i od Limy, hlavního města Peru, jež je rozsáhlým tržištěm zboží všeho druhu. Celá země Equador se rozpíná na 200 mil. Oplývá obilím, prosem i dobyt看kem a žije v něm na 200 000 Indiánů. V městě Limě jich žije asi 30 000, Španělů přes 4 000. podnebí je rovníkové, totiž jarní a skoro celý rok stejné, ani příliš horké, ani příliš studené. Proto také každému člověku vyhovuje a také mnozí tam touží bydlet. Obyvatelé se dožívají 80 i 90 let. Nicméně práce misionářů tam není lehká.

Co jen vytrpěli první marañonští apoštolové – P. Gaspar de Cuzie a P. Lucas de Cueba, P. Raymund de Santa Cruz a jiní až do současné doby! Cestují-li lodí, do kolika řek vjedou, tolika nebezpečím života se vystavují. Už sama prudkost řek, úskalí pod vodou i u břehu, vratkost člunů a křehkost kanoi – to vše je ohrožuje smrtí. Musí-li putovat po souši – a to je nutné ve většině případů, mají-li vyhledávat a sbírat lidi a rodiny mezi horami – jejich cesty stojí mnoho práce, mnoho potu, únavy, ran a krve, neboť hory se tu hemží velkými hady, zmijemi, medvědy, divokými kanci, hroznými jaguáry a stády jiných chlupatých zvířat, jež nazývají zaynas. Ale největší a stálou trýzeň jim působí malí komáři různého druhu, také jedovatí, jichž je u vod a bažin náramně množství. Není ani možno se proti nim dostatečně bránit. Na pevné zemi jsou zase sužováni bojovnými mravenci a jiným nesčetným hmyzem. Přírozeně nemalou obtíž jim působí hojné deště, od nichž zvlhlé šaty hnijí na těle, Pyxidu s hostiemi pro mši svatou je třeba uschovat a zavěsit ve zvláště nepromokavé látce, aby se nezkazily. Na některých místech je půda velice rozehřátá a vlhká, takže z toho vznikají všelijaké nemoci. Uvědomte si, že tu jsme v tropickém pásmu.

Tolik jsem krátce vypsál z uvedené knihy P. Emmanuela Rodrigueze. Kéž by mi předobrotivý Bůh, který vyvolil mne, slabý a neužitečný nástroj, k službě duším, dal milost a sílu, jak

duševní tak tělesnou, abych všechno vykonal a snášel pro jeho větší slávu, pro katolickou víru, pro spásu duší, a aby nás konečně spojil ve vlasti blažených! Vaši důstojnost a ostatní důstojné Otce a nejmilejší braty objímám co nejsrdečněji a snažně prosím, aby moji cestu, kterou, jak doufám, nastoupím koncem srpna, zajisté hodně nesnadnou, jak na moři, tak na pevnině až do Quita, ráčili odporoučet v nejsvětějších mešních obětech a modlitbách Božské Dobrotě, aby mě ráčila dovést do přístavu nejsvětější vůle, jako mě doposud obdivuhodně a milostivě vedla.

Takto zakončuje svůj dopis ze Španělska, adresovaný generálovi Tovaryšstva Ježíšova v Římě, Samuel Fritz. Děje se tak roku 1684.¹⁵

V oddílu této kapitoly uvedeme obhajobu činnosti patera Fritze opět na základě dvou písemných pramenů a také, jak bylo již naznačeno, se budeme věnovat jeho kartografické práci, neboť především pro jeho mapu povodí Amazonky se s jeho jménem stále můžeme setkat a i díky tomu se jeho osobnost stala nesmrtelnou.

Touto kapitolou, ve které jsou přesné citace z osobního deníku jezuity, a celkově touto, řekněme, „ad fontes“ publikací bychom chtěli souhrnně připomenout, vyzdvihnout a vyjádřit úctu jeho osobnosti, vědeckému a civilizátorskému dílu, které, byť už dnes neexistují původní redukce jím založené, nám stále může sloužit jako vzor pro naši a budoucí generaci, která může z jeho odkazu čerpat ve smyslu přístupu k objevování nových druhů rostlin, živočichů a kdo ví, jednou snad i nových civilizací ve vesmíru. Nechť se jeho jméno a činy opět vryjí do paměti široké veřejnosti v této zemi a nejsou určeny jen úzkému kruhu odborníků, jak tomu bylo doposud. Vždyť si takový člověk zaslouží náš obdiv a právem by patřil do pomyslné Dvorany slávy!

1.1.1 spravedlivý misionář

Následující dva dokumenty vykreslují pátera Fritze jako spravedlivého a pravdu hájícího člověka. První záznam je psaný z internace v Pará a druhý je memorandum po jeho osvobození, je adresovaný španělskému vicekráli v Peru.

Mému otci generálnímu prokurátorovi

P. Diegu Františku de Altamirano

Pax Christi!

Už před dvěma léty jsem Vaši Důstojnost informoval, jak jste mi to uložil dopisem z Madridu, o pokrocích naší svaté víry na březích Maraňonu nebo Amazonky. Tento list posílám z portugalského města Pará, do něhož jsem se z Boží prozřetelnosti dostal. Jsem z České provincie, jeden ze šesti misionářů, kteří v září 1684 s dovolením Jeho katolické Výsosti odpluli na flotile z Cádizu do misíí quitské koleje na řece Amazonce. Jakmile jsem před pěti léty přišel do misíí, byl jsem na rozkaz P. superiora nasazen k hlásání Kristova evangelia v provincii Omaguů. Je to 38 menších či větších vesnic, ležících na ostrovech Amazonky s mnoha jinými sídlišti jiných kmenů až k Río Negro na severním břehu a k Río Madera na jižním břehu – kam už došli portugalští misionáři-, které k mé velké útěše přijali evangelium Ježíše Krista bez vzpoury a bez odporu.

Když jsem ale pobýval minulý rok v jedné vesnici kmene Yurimaguů, navštívil mě Bůh trojím neduhem, každý z nich byl životu nebezpečný, totiž horečkou, úplavicí a vodnatelností, jež tak zachvátily celé mé tělo, že jsem musel být nošen v síti nebo visuté houpací síti. Na misii jsem nenacházel žádnou úlevu pro svá utrpení, naopak tam bylo mnoho podnětů ke zhoršení mého stavu, mezi nimi zvláště tento: Amazonka se každý rok v měsíci březnu tak rozvodní, že její hladina stoupne o 5-6 ráhen a zaplaví všechny ostrovy a vesnice. Během té doby žijeme na „barbacích“ a čekáme, až řeka opadne. Tato povodeň trvá tři měsíce a já dosud nemohl vybudovat na pevné zemi žádné sídliště, protože jsem neměl žádné železné nástroje a téměř žádnou pomoc z Quita. Protože jsem byl oloupen o jakoukoliv lidskou pomoc a od Indiánů jsem se dověděl, že Portugalci už pronikli velmi daleko od Pará, rozhodl jsem se tam plout po

proudu, abych u nich našel vyléčení. Našel jsem je také díky pomoci a lásce otců koleje v Pará, takže jsem v současné době zdrav. Toto byl také důvod mého příchodu na portugalské území.

Když se má nemoc již zlepšila, chtěl jsem se v červnu vrátit do své misie, avšak guvernér mi dal vědět, že mi nemůže dát dovolení vrátit se. Nakonec mě chtěl poslat na lodi do Portugalska, abych si od Jeho Výsosti vyžádal dovolení, buď se sem vrátit nebo hledat jinou cestu do své misie s flotilou, která se plaví z Cádizu do Cartageny. Ale i v tom mi bylo zabráněno. Já se sice nijak neprovinil ani proti králi, ani proti zákonům, ani proti portugalskému národu, a přesto se mi nedovoluje, abych se vrátil do své misie.

Důvodem mého vězení v Pará bylo, že nynější guvernér Arcturo Sa de Meneses společně s nejvyšší radou určil a jménem Jeho Výsosti uložil superiorovi zdejší misie, aby mi tak dlouho nedovolil odejít do mé misie, dokud nedojde odpověď portugalského krále, neboť – jak oni tvrdí – Omaguové, zde nazýváni Cambebové, kde leží má misie, také patří Portugalcům. I když jsem superiorovi vysvětlil, že moje misie leží velmi daleko od portugalské hraniční čáry, guvernér mu na to odpověděl: „Nesmíme věřit, co tvrdí ten španělská páter.“ Tak jsem tu držen a nemohu plout ani proti proudu řeky, ani do Portugalska. Je to jistě velmi dobré, že se král doví o mém příchodu, ale mohli to udělat jiným způsobem, které by neškodilo evangeliu Ježíše Krista, neboť co mě nejvíce trápí ve všech obavách tohoto zdlouhavého vězení, je nemožnost věnovat se obrácení těch ubohých duší. Kolik se mezitím ztratí těch, kteří by mohli být získáni, kdyby byl misionář přítomen! A kdo se z toho bude odpovídat před Bohem?

Raději bych ani nepřipomínal, že prý také moje misie má patřit Portugalcům, protože ale jde o lidské duše a vidím také zřejmou zkázu již obrácených i ostatních, které je třeba ještě obrátit, cítím se zavázán ve svědomí krátce vypsát své výhrady, a tím podat podnět Vaší Důstojnosti, aby se snažila o pokojné řešení, dříve než zdejší Portugalci sáhnou ke zbraním.

Portugalci, jak lze číst v první mírové smlouvě z Lisabonu v roce 1681, si nedělají

nárok na víc než 22 a 1/3 stupně délky (jak jim přiřkla bula Alexandra VI.), a to počítáno od poledníku, který probíhá západním pobřežím kapverdského ostrova San Antonio až k hraničnímu poledníku, který také protíná ústí Río Vincente Pinzon.

Je tam také uvedeno, že od zmíněného ostrova San Antonio bylo naměřeno 17 a 2/3 stupně po ústí Amazonky, proto k doplnění na 22 stupňů chybí pouze 4 stupně délky a 2/3, na něž si Portugalci dělají nárok až k hraničnímu poledníku. Celá ostatní oblast odtud na západ spadá do španělských hranic.

Jestliže se ujali vlastnictví uvnitř těchto hranic, pak je to neplatné a nulové, ani to nemůže nahradit nějaký předpis.

Je-li tomu tak a Portugalci si nemohou na Amazonce dělat nárok na více než 4 a 2/3 stupně délky, pak nevím, jak se mohli ujmout vlastnictví území sahajícího až k Río Negro, jež leží asi na 12. stupni. A jak to přijde, že zde chytají otroky, přestože vědí, že otroctví je uvnitř španělských hranic zakázáno? Ba víc: jak si mohou dělat nárok na Omaguy, kde začíná moje misie, což činí víc než 25 stupňů délky?

V jejich prospěch mi bylo namítáno, že mají listinu královské audience v Quitu, kterou několik dní po mém příjezdu do Pará vytáhl guvernér: v ní audience povolila portugalskému oddílu, který v roce 1637 dojel až do Quita, že se smí (na prosby Portugalců) na zpáteční cestě z Quita v roce 1639 ujmout vlastnictví jednoho místa, na kterém našel zlaté náušnice, a proto bylo nazváno Aldea de Oro. Tehdy to místo leželo na jižním břehu Amazonky mezi Yuará a Cuchivara a oddíl uvádí, že se ujal vlastnictví toho místa. Jak to ale může být platné, když se Portugalci v roce 1640 oddělili od kastilské koruny, dříve než celá záležitost byla předložena králi Filipovi IV.? Jak může audiencia z Quita odstupovat území koruny bez pověření a potvrzení králem?

Na vysvětlenou příkládám zeměpisnou mapu Maraňonu nebo řeky Amazonky; nemohl jsem ji nyní patřičně dokončit, ale až se odtud vrátím do své misie, pošlu jinou, přesnější, přes Quito.

To snad stačí a pro Krista zapřísahám Vaši Důstojnost, abyste se zasadil o vyřízení této mé misijní záležitosti, protože já nepřišel, ani to není mým povoláním, míchat se

do sporů o řeky a kraje, nýbrž abych získal duše. A když se mi to bere nebo se mi staví do cesty tisíce překážek, jak mohu předstoupit jako pastýř před své stádce, nedokážu-li se postarat o žádnou nápravu.

Chci dát svůj život za tyto duše bez váhání, ano dokonce bych to rád udělal, kdyby mou krvavou obětí mohly být odvráceny útoky, kterých se obávám.

Kromě toho svěřuji Vaší Důstojnosti také svou vlastní záchranu. Jsem již 15 měsíců bezdůvodně zadržován v Pará k velké škodě šíření našeho katolického náboženství. Portugalci by mě přece mohli nechat odcestovat proti proudu Amazonky do mé misie, nebo když ne to, pak by mě měli poslat lodí do Portugalska, abych se mohl s jinou flotilou z Cádizu vrátit do své misie.

Prosím Vaši Důstojnost, aby mě zahrnovala do svých nejsvětějších obětí, abych ve všem rozpoznával, co je Boží vůle, a mohl to splnit.

Vaší Důstojnosti

služebník v Kristu

Samuel Fritz

misionář Tovaryšstva Ježíšova

Pará 16. prosince 1690

Druhou písemnou památkou na Samuela Fritze je list, z kterého zjišťujeme, jak hodně mu záleželo na jeho Indiánech, chtěl je ochránit před Portugalci a také požadoval finanční obnos, aby jim mohl zajistit lepší životní podmínky.

Samuel Fritz, kněz Tovaryšstva Ježíšova, který složil řádové sliby, misionář na Río Maraňon nebo na Amazonce, hlásí následující: I když byly podniknuty zbraněmi a válečnou mocí pokusy o světské dobytí velké řeky Maraňonu již od roku 1539, a to jak Gonzalem Pizzarem, tak o 20 let později Pedrem de Orsúa, a v roce 1634 v nich pokračovala portugalská armáda z Quita s královským pověřením P. Cristobala de Acuňa z Tovaryšstva Ježíšova (neboť tyto dva byli nejvýznamnější při tomto podniku), nebylo tím dosaženo kýžených cílů, protože samy od sebe selhaly nebo jim v tom bylo zabráněno.

Navzdory tomu naše Tovaryšstvo má stále na mysli duchovní dobytí, od té doby, kdy

proniklo v roce 1637 k řece Amazonce, aby dobyla tu těžko přístupnou „Montaňu“ a obrátila na katolickou víru tamní daleko rozšířené národy. Proto už existují mezi těmito barbarskými národy křesťanská sídliště (redukce), jež byla založena u Maynů, Cheberů, Cocamů, Panů, Chamicurů, Aguanů, Munichů, Otanvů, Roamaynů, Gaesů a dalších. Nevyjmenovávám žádné další, protože jsou již známy a bydlí v nich takřka „staří“ křesťané, kde otcové našeho Tovaryšstva dosud trávili svůj život a také někteří již prolili svou krev, aby tam bylo upevněno učení Ježíše Krista a aby tam zakořenila katolická víra.

Všechny tyto kmeny však mají velmi barbarské mravy a obyčeje, zvláště četné pohanské národy pralesa na obou březích řeky Amazonky, mezi nimi jsou takoví, kteří zabíjejí mnohé velmi krutým způsobem a nadto ještě jedí maso svých nepřátel.

Už sedm let jsem nedostal z Quita téměř žádnou pomoc ve formě železných nástrojů a ozdob, abych tím mohl naklonit vůli těchto divochů, stejně málo jsem dostal kostelního zařízení, které je nezbytné k tomu, abych získal jejich vážnost a ocenění. Kromě přenosného oltáře se zcela roztrhaným ornamentem a malého zvonku nemám vůbec nic. Ani královská audience z Quita nedává misionářům žádnou podporu, ani jsme nemohl dosáhnout toho, aby mi bylo dáno několik mužů, kteří by mi pomáhali a zaručovali bezpečnost mého života, aby mi tak bylo umožněno bezstarostně se věnovat záležitostem katolické víry a mýtit barbarské mravy. Proto a z nedostatku pracovních sil jsem nemohl ani já ani ostatní misionáři plně rozvinout svou horlivost. Vždyť já slibuji, že s Boží pomocí a za patřičné podpory a pomoci dosáhnu mnohem větší žně duší pro klín svaté církve.

U nohou Vaší Excelence prosím a úpěnlivě žádám, abyste dal rozkaz královské komoře, aby mi dala nějakou pomoc pro současné potřeby mé misie, abyste poslal zprávu o stavu misíí králi, našemu Pánu, aby Jeho Výsost dala rozkaz královské audienci v Quitu, abych já i ostatní misionáři na řece Amazonce byli každý rok podporováni určitým příspěvkem. Stejně aby odtud bylo placeno 10 nebo 12 vojáků, podle mého výběru a k mému používání, aby mi byli oporou při šíření svaté víry mezi barbary a rozšiřování impéria Jeho katolické Výsosti.

2. MAPY AMAZONKY

První mapa tohoto veletoku byla pořízena Guillermem Sansonem v roce 1680 podle „Relación“ P. Christobala de Acuña, v Nuevo descubrimiento del gran rio de las Amazonas (I. vydání v roce 1641). Jelikož však Samson vycházel pouze ze zápisků de Acuña, který mimochodem jako první vykonal plavbu po řece od jejího horního toku až k jejímu ústí, považujeme tuto mapu za průměrnou, co se týče její úrovně. Jsou na ní zaznamenána jména indiánských kmenů, ale jsou mylně umístována do oblastí. Co se týče počtu přítoků Amazonky, tak je neúplný a jejich směry jsou zakresleny opačnou stranou.

Josef Kolářek ve své knize, ze které čerpáme citace deníku, se domnívá, že P. Acuña měl údajně přiložit i mapu veletoku, po kterém plul, avšak žádná se nenašla. Mělo se tak stát v roce 1641 v Madridu.

Hrabě Pagan v roce 1655 vydává novou „Relación“, kterou označujeme jako francouzskou. K ní existuje i mapa řeky, avšak jedná se o velice špatnou kartografickou práci, neboť hrabě neuvádí, z čeho při jejím vytváření čerpal. V porovnání se španělskou nacházíme mnoho odlišných údajů. Opět Kolářek vyslovuje hypotézu, že patrně se Francouz opíral o poznámky některého účastníka z Tejeirovy výpravy.

Mapa Samuela Fritze Maraňon (Amazonka) je mnohem dokonalejší než předchozí dvě ohledně provedení, můžeme ji označit za prvotřídní kartografické dílo, neboť do skutečného objevení pramene Amazonky na přelomu 20. a 21. století, byla to právě jeho mapa, která byla brána jako základ pro všechny zeměpisné mapy či učebnice. Páter určil za pramen jezero Lauricocha. Mapa byla pořízena na základě cesty podniknuté v letech 1689-1691. Proč a za jakým účelem provedl takovouto věc se můžeme dočíst opět z jeho poznámek:

„K lepšímu poznání a všeobecnému poučení o velké Amazonce či řece Maraňonu jsem udělal tuto mapu s nemalou námahou a potem, protože jsem proplul větší část jejího toku až tam, pokud je splavná. I když se dodnes objevilo tolik map, tak chci připomenout, aniž bych se někoho dotýkal, že žádná není dost přesná, protože se nepřihlíželo na měření stupňů na veletoku nebo se vůbec neprovádělo nebo že byly vyčteny ze spisů autorů, kteří

je zcela popletli. Touto novou objevitelskou cestou po Amazonce, kterou jsem vykonal a předložil veřejnosti, se nechci chlubit, jako bych vykonal něco záslužného, když lze vidět, jak se podobné podniky a daleko větší výkony lidské píle buď nezdařily, nebo byly tak zkresleny, že dnes nikdo nemůže poznat, jaké byly jejich záměry. Já však ji uveřejňuji jako dílo zcela vedené Boží prozřetelností, která mě nejprve postihla smrtelnou nemocí a pak mě použila jako svůj nástroj.“

Mapa řeky Amazonky byla vzata cestou do Quita roku 1706. Její mědirytina byla vyrobena spolubratrem P. Fritze a též misionářem v Maynas Juanem de Narvaezem. Poté byla vydána, a to hned následujícího roku 1707 ve stejném místě. Měděný originál je uchovávaný dodnes v jezuitské koleji taktéž v Quitu. Ovšem nutno také dodat, že osudy Fritzova díla bývají často zajímavé. Tak například *Léttre édifiantes* z roku 1717, což byly francouzské jezuitské noviny a dílo od Josefa Stoeckleina *Der neue Weltbott* uvádějí shodně právě zmíněnou mědirytinu, avšak bez vysvětlivek, tudíž se dopouštějí omylu, neboť tímto způsobem reprezentují páterovo jakožto originál. Josef Koláček ještě k tomu dodává, že tato chyba se dlouho neodstraňovala v důsledku neustálého opisování z právě zmíněných listů.

Francouzský vědec Charles Marie La Condamine podnikl v roce 1743 cestu z Jaen do ústí toku. Měl s sebou jezuitovu mapu, přitom prováděl svá měření a zároveň kontroloval, jak přesně postupoval pater. Později vše shrnul:

„Mapa, kterou Samuel Fritz vydal v roce 1707 v Quitu, daleko převyšuje Sansonovu. Pro něho není Napo horním tokem Maraňonu. Nechává ten druhý (Maraňon) pramenit v Lauricocha a Huanuco, ujišťuje, že jeho tok je nejméně 800 mil dlouhý a uvádí přesné podrobnosti o Pongo u Manseriche, když tvrdí, že úžinu lze projet po proudu za čtvrt hodiny, neboť je tam tak silný proud. Jen spodní tok řeky je poměrně špatně zakreslen, protože Fritz byl při plavbě dolů nemocen, takže nemohl konat přesná pozorování.“

La Condamine na své mapě vytečkovává Fritzovu mapu a takto dosahuje rozdílů a srovnává, vychází mu zkrácený tok a ještě musí znovu nakreslit celou část ústí u Pará. Opět to komentuje:

„Nesmíme zapomenout, že Fritz nebyl žádný učenec, nýbrž misionář, a musíme mu být

vděční za to, že nakreslil se sporými prostředky, jež měl k dispozici, mapu tak odpovídající skutečnosti.“

Originál Samuelovy mapy by málem podlehl zkáze nebýt právě zmíněného akademika La Condaminea, který má zásluhu v tom, že ho zachránil. Šířeji o tom pojednává ve svém cestopisu *Journal du Voyage fait par ordre du Roi á l'Equateur*:

„Tato mapa je cenný unikát, svědčí o schopnostech jejího tvůrce, uvážíme-li nedostatek nástrojů, jeho tehdejší nemoc a okolnosti, které omezovaly jeho plavbu. Originál P. Fritze, na němž velké zemské stupně jsou téměř palec široké, mně šťastně padl do rukou, a to těsně před jejím naprostým zničením časem, vlhkostí, hmyzem, který v horkých krajinách všechno zničí. Díky za to patří P. Mikuláši Schindlerovi, bavorskému jezuitovi, superiorovi maynaské misie, jehož život se rychle strávil pro jeho horlivost a neúnavnou práci. Mám v úmyslu uložit tuto mapu v královské knihovně, jakmile uveřejním svou velikou mapu.“¹⁵

Na spodním okraji původní mapy připsal La Condamine: „ Originální mapa, kterou vlastnoručně zhotovil P. Samuel Fritz, německý jezuita, v letech 1689 až 1691. Uložena v královské knihovně 27. prosince 1752 během mé cesty do Itálie!“ Dále můžeme ještě na ní spatřit razítko jeho soukromé knihovny a knihovny královské. Později se přemístila do prostor francouzského ministerstva zahraničí a pak ještě na jedno místo, a to do Národní knihovny v Paříži.

Za uvedení v této práci stojí také názor Gabriela Marcela, který byl ředitelem kartografického oddělení již zmíněné instituce, kde mimo jiné v úvodu své řeči nás seznamuje i s technickými parametry mapy:

„Měří 1, 19 x 0, 54 m. Je tedy značně větší než všechny reprodukce. I měřítko je jinačí.

Originální mapa je popsána Fritzovým rukopisem, obsah poznámek je docela jinačí, než na rytině mapy. Také tam chybí věnování králi Filipovi IV., které tam dodal teprve mědirytec Narvaez.

¹⁵ Charles Marie la Condamine: *Relation abrégée d'un Voyage fait dans l'intérieur de L'Amérique méridional* In *Historie de L'Académie Royale des Sciences*, Paris, 1745, s. 191-192

Ručně kreslená mapa uvádí více jmen; zvláště v oblasti pramene Maraňonu je jmenovitě uvedeno mnoho přítoků, které na vyryté mapě zůstávají beze jména. Rytina označuje misie křížkem, zvláště v Andoas v blízkosti Pastazy; tento detail chybí na ručně kreslené mapě.

Každá mapa je sama o sobě něco zajímavého. Zdá se, že originální mapa se zaměřuje na hlavně na tok řeky jeho přítoků, teprve později byla doplněna zakreslením misí. Nejsou to dvě práce; vyrytá mapa je pouze kopií ručně kreslené mapy, přičemž mědirytec vynechal nějaké detaily pro nedostatek místa a připojil některé podrobnosti týkající se misí.¹⁶

Důkazem, že opravdu se jedná o páterovu vlastnoruční práci je legenda, která nese jeho rukopis, kde čteme:

„Tato řeka Maraňon nebo Amazonka, ačkoliv ji někteří autoři mylně považují za dvě odlišné řeky, je ve skutečnosti jedna a táž řeka s různými jmény. Vzniká na jižním břehu laguny u Guanuco, nazývané Lauricocha. S velkou rychlostí protéká horami a mezi Caxamarca a Chachapoyas dospívá k Jaen de Bracamoros. Teprve od přístavu v Jaen je splavná. Voda, která až po ústí do Severního moře (Atlantský oceán) protéká pod rovníkem, je bílá a kalná, jen po ústí Río Negro (jiné řeky, která do ní vtéká) tečou dál oba proudy vedle sebe a liší se od sebe, jakoby někdo uprostřed řeky vytyčil linii; teprve po několika mílích Amazonka přemůže Río Negro a voda se zakalí.

Každý rok v březnu se Amazonka tak rozvodní, že se její hladina zvedne o pět a půl brassů¹⁷ a zaplaví téměř všechny ostrovy, vesnice a většinu pevniny, protože nemá nijak vysoké břehy. tato povodeň trvá tři měsíce, během nichž obyvatelstvo žije na Barbarách.

Řeka je bohatá na ryby a žije v ní na jiných řekách zřídka vídaná odrůda ryb, tak zvaná ochechule. Její hlava se hodně podobá kravské a je veliká jako kráva. Nemá nohy ani ruce, pohybuje s pomocí dvou ploutví, jež má blízko hlavy. Je to ryba bez šupin, její kůže

¹⁶ Gabriel Marcel: *Reproduction de Cartes et de Globes relatif á la decouverte de l’Amerique di XVI au XVIII siécle.* In *Recueil de Voyages et Documents pour servir á l’Histoire de la Géographie*, Paris 1893, s. 66.

¹⁷ 1 brass = 2, 20 m.

hladká a tlustá, někdy až na prst tlustá. Živí se trávou, kterou požírá na břehu řeky. Maso je velmi tučné ale bez rybiho zápachu; pečené je chutnější než vepřové. Samička vrhne mláďata jako kráva a má pod ploutvemi dva cecky, kterými dává mláděti pít mléko.

Je tam množství želv a tak velkých, že obvykle váží jeden cent. V době nízké vody, když vstoupí na písčité břehy, aby tam zahrabaly svá vajíčka, je jich více než tisíc překlopeno a chyceno. Obyčejné želvy kladou více než sto vajíček najednou. Velmi četní jsou v těchto řekách ještěři (jiní jsou nazýváni krokodýli). Jsou ohromně velcí a odporní. Jsou tak žraví, že často zaútočí na kanoe, převrátí ji, Indiány odvedou a sežerou. V době povodní, když jsou domy zaplaveny, připlíží se k nim a nahání hrůzu svým odporným prskáním. Často vniknou do chýší a odvedou jejich obyvatele jako kořist.

Na řece se vyskytují také nestvůrní hadové, i když velmi zřídka. Někdy takový had napadne Indiána při koupání, omotá se kolem jeho těla, uškrtí ho, zláme mu kosti a pomalu ho pohltí, protože nemá žádné zuby. Nebo někdy ho uchopí za ruku, kterou si z kanoe umýval ve vodě a není-li ten Indián dost statečný nebo nepřijde-li mu jiný na pomoc, aby ho vysvobodil z nebezpečí tím, že hadu utne hlavu, pak je ten nešťastník ztracen. Titíž velcí hadové žijí ještě ve větším počtu na pevnině. Jsou tam také jiní jedovatí hadové, červi, moskyti, jejenes¹⁸, ovádi a termiti, kteří sežerou veškerý oděv, ale i velké množství mravenců. Mezi nimi jsou velcí a silní, jejichž bodnutí vyvolá horečku, trvající 24 hodin.

Na ostrovech a na pevnině žije mnoho opic různých druhů, stáda vepřů, tapírů, jelenů, krocánů, koroptví a tetřevů, nejrůznější ptactvo s krásným peřím, tygři a lvi, i když nejsou tak krásní a velcí jako afričtí. v dobách nízké vody se objeví na řece a na jejich písčných březích obrovská hejna racků, kačen a volavek.“

Na následující závěrečné stránce se budeme věnovat jeho osobnostní charakteristice, k tomu nám napomůžou zápisy z jezuitských katalogů.

¹⁸ Jejenes - domorodci je nazývají též borrachudo nebo piúm. Jedná se o 3-6 mm velké mušky, sající krev.

2.1. knězova osobnost

Josef Kolářek ve své knize Samuel z Trutnova v pramenech z archivu uvádí, že v trienálním katalogu z roku 1690 je napsáno hodnocení Samuela Fritze.

Uvádí se, že je „Bohemus, Gualdensis“ – Čech a Trutnovan, že má 35 let, že je zcela zdravý; do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil 20. 10. 1673, absolvoval 3 roky filosofie a 4 roky teologie, je PhDr., a že 15. 8. 1687 složil slavnou profes.“

Co se týče jeho osobních kvalit, tak P. Altamirano jej vystihuje heslovitě, když píše: Nadání – dobré; ctnost – nadprůměrná; vědecké znalosti – dobré; prozíravost – dostatečná; pokora – velká; umrtvování – velké; diskrétnost – dostatečná; horlivost o spásu duší – žhavá.

Všimněme si protikladu mezi velkou pokorou a velkou umrtveností, resp. sebeovládáním a prorockým zápalem a touhou napravovat skandální chování v řadách Tovaryšstva Ježíšova v quitské provincii. Pokud docházelo k nějakým nepřístojnostem, neváhal páter psát stížnosti a upozornění na nepravosti, které se děly, a vždy se ve svých dopisech vyjadřoval přímo a otevřeně, tj. například uváděl konkrétní jména, a psal vysoce postaveným úředníkům, tj. neomezoval se na nižší představené, což ho opět ukazuje ve světle obhájce pravdy a pořádku. V dopise svému generálovi v Římě z 9. 12. 1690 píše:

„Dostal jsem od Vaší Důstojnosti list, adresovaný přímo mně, ze dne 29. 10. 1689 o pohoršlivém životě oněch otců, které mi jmenujete. Takovému zlu je třeba čelit s velkou ohleduplností. Kdyby se ztratil druhý dopis, kterým Vaše Důstojnost upozornila představeného, ať napíše také třetí, čtvrtý a ještě mnoho dalších. Mezitím ať se modlí, abych se z takové dálky mohl postarat (o řešení) – a bylo mi to milé, že mi Vaše Důstojnost napsala.

Doporučuji se do svatých obětí a modliteb...“

Kapitoly se uzavírají

Na několika málo stranách jsme chtěli, jak jsme v úvodu a i v průběhu tohoto spisu napsali, vyzdvihnout a „oprášit“ z nánosu dějin jednoho českého velikána. Doufáme, že se nám to podařilo a že od nynějška bude jeho jméno častěji slýcháno mezi širší veřejností a jak již bylo řečeno nikoliv pouze mezi úzkým kruhem odborníků.

Na úplný závěr bychom chtěli, jak jsme v úvodu slíbili, doplnit tuto publikaci komentářem o Fritzův ohlas v dnešní a jeho době.

Nepochybně ve své době byl velice známou až zbožňovanou osobností, ostatně o tom jsme se přesvědčili, když jsme četli, jak se k němu chovali domorodí obyvatelé, kteří ho považovali za nadpřirozenou bytost a svého ochránce proti Portugalcům, nebo vezměme si za příklad jeho zakládání indiánských vesnic, neboli redukcí, kde se snažil o osvětu, byť, jak znovu zopakujeme, žádné z původních jím založených sídlišť již neexistuje. Dalším, kdo ho uznal, byl akademik La Condamine, a to v souvislosti s jeho amazonskou mapou. V dnešní době je jeho odkazem hlavně jeho zeměpisná práce a osobní deník, ze kterého čerpají mnohé vědecké disciplíny jako jsou etnografie, etnologie, a archeologie a další.

Autor

Seznam literatury

Kolářek, J.: Samuel z Trutnova, Refugium, Velehrad, 2000

Rodr J.: Příběhy z dalekých krajin, Kruh, Hradec Králové 1986

Šimková Broulová, K.: České stopy na březích Amazonky Samuel Fritz, Kant, Praha 2002

Seznam pramenů

Diarium rectoris collegii Olomouc. SA Brno, E28, č. 2.

Index novitiorum SJ Brunae. SA Brno, G12, ř. II, č. 76

Cerroni P. J.: Scriptorum Regni Bohemiae (SA Brno, sb. Cerroni, ř. I, č. 10)

Katalogy české prov. SJ. SA Brno, G12, ř. II., č. 77, 79, 80

